

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

el-Emâli'nin Manzum Türkçe Tercümelerine Bir Örnek: Hâfız Refî' Efendi'nin Kasîde-i Emâli Tercüme-i Manzûmesi

An Example of Turkish Poetical Translations of al-Emali: Hafız Refî Efendi's Kasîde-i Emâli Tercüme-i Manzûmesi

Atila Gökdemir*

Abstract: Aqaidnames are among the works of Turkish-Islamic literature whose religious-didactic aspect predominates. They were written in order to teach the basic principles and rules of Islam, in other words, the principles of faith to the Muslim community. Although aqaidnames are mostly written in prose, there are examples in verse written for the purpose of easily learning and memorizing the creed issues. Aqaidnames are classified as copyrighted and translated works. In verse translations of the genre made in the field of Turkish Islamic literature, generally al-Imam al-Azam Abu Hanifa's *al-Fiqh al-Aqbar* and *al-Vasiyya*, Hızır Bey's *Qasîda al-Nuniyye*, Birgivi's *Vasiyetname*, Molla Jami's *Itiqadname* and especially Ali bin Osman al-Usi's work named *Qasida al-Amali* were taken as basis. One of the Turkish verse translations of *Qasida al-Amali* is *Kasîde-i Emâli Tercüme-i Manzumesi* written by Yanyalı Hafız Refî' Efendi, one of the Mekteb-i Sultani teachers in 19th century. In the study, firstly, the works written on creed and Islamic creed and the examples of aqaidname in the Ottoman literary field will be emphasized. Afterwards, concise information will be given about al-Usi and his famous work, *Qasida al-Amali*. Afterwards, determinations about Hafız Refî' Efendi's life, works and mystical personality will be conveyed. Then, the form and content features of *Kasîde-i Emâli Tercüme-i Manzûmesi* and the similarities between Hafız Refî's book and Izzî's *Qasida al-Amali* translation will be discussed. Finally, the transcription of the work will be given. With this study, it is aimed to contribute to the researches on aqaidnames in verse, which are one of the significant genres of religious-didactic literature. Another aim of the study is to open the door to studies about Hafız Refî' Efendi.

Structured Abstract: Creed (aqaid), as a religious term, is defined as the basic principles and rules of Islam, its provisions that are necessary to be believed. This Islamic science, which deals with the principles of faith, aims to enable the believers to reach the true faith by proving the basic principles of religion with evidence. It also tries to eliminate the objections of ahl al-bid'a with rational and scientific evidence. Many books on creed were written in the Ottoman scientific tradition due to the necessity of teaching the Islamic creed to the society. Books written on the creed of Islam includes issues such as the existence and attributes of Allah, belief and its necessities, angels, holy books, prophethood, miracle, Four Caliphs, companions of the Prophet, sects, signs of doomsday, life in the grave, mizan, sirat, heaven, hell and ruyetullah (seeing Allah in paradise). Although they are mostly in prose, aqaidnames in verse were also written in order to facilitate learning and memorizing the issues of Islamic creed. The books written in verse are classified as copyrighted and translated books. It has also been seen that Abu Hanife's *al-Fiqh al-Akbar* and *al-Vasiyye*, Hızır Bey's *Qasida an-Nuniyye*, Birgivi's

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı
Asst. Prof. Dr., Suleyman Demirel University, Faculty of Theology, Turkish Islamic Literature
ORCID 0000-0002-3533-4604
atilagokdemir@sdu.edu.tr

Cite as/ Atf: Gökdemir, A. (2022). el-Emâli'nin manzum Türkçe tercümelerine bir örnek: Hâfız Refî' Efendi'nin Kasîde-i Emâli Tercüme-i Manzûmesi. *Turkish Studies - Religion*, 17(4), 379-409.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.63785>

Received/Geliş: 29 July/Temmuz 2022

Accepted/Kabul: 25 December/Aralık 2022

Published/Yayın: 30 December/Aralık 2022

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY-NC 4.0

Vasiyetname, Jami's Itiqadname and Al-Usi's Qasida al-Amali are the founding texts in the formation of the aqaidname tradition and constitute the basis for the translated works. Despite the fact that aqaidname tradition is not as popular as other literary genres, the poets in the field of Turkish Islamic literature are interested in writing aqaidnames which are the products of our religious-didactic literature. When the aqaidnames written in Arabic, Turkish and Persian literatures are compared, it is seen that more importance is attached to the aqaidname genre in the Ottoman literary field. Another significant issue to be mentioned is that the poets did not have any concerns about revealing their power and skill in poetry while they were writing aqaidname in verse; on the contrary, they wrote aqaidnames with the aim of teaching the Islamic creed to the society rather than artistic concerns.

Al-Usi's Qasida al-Amali is one of the most translated and commented books into Turkish. One of the Turkish translations of Qasida al-Amali in verse is the *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi* written by Hâfız Refî' Efendi. Refî' Efendi was from Yanya and one of Mekteb-i Sultani (Galatasaray High School) teachers in the 19th century. He taught Arabic grammar, syntax and Islamic creed in Mekteb-i Sultani which started its activities with a ceremony attended by Sultan Abdulaziz. *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*, one of the most important works of Refî' Efendi, has emerged with the translation of the famous ode called al-Amali. It was written after Hâfız Refî' Efendi took office in Mekteb-i Sultani in 1869 and was published as a lithograph in Dersaadet Printing House in 1884-85. The poet prepared his *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi* for the benefit of the students who had just started to get the creed course. The work is one of the last examples of the aqaidname genre written in the Ottoman literary field. As for the poetic form, Hâfız Refî' Efendi preferred the mathnawî form in his work while al-Usi's al-Amali was written in qasida form. From this aspect, *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi* is evaluated in the group of short mathnawî with religious content. Another point to be emphasized is that Hâfız Refî' Efendi did not have artistic concerns while writing his book; on the contrary, he aimed to contribute to the teaching of Islamic creed. Although Arabic and Persian words, compositions and terms related to creed stand out in the work, a clear and understandable language is dominant throughout the book. Hâfız Refî' Efendi uses verse and hadith quotations in order to support the expression and provide richness of expression in the issues he dealt with. Firstly God's essential and physical attributes, heaven, whether the Qur'an is created or not, belief in prophets and angels, the qualities of prophets, the event of miraj, descent of Jesus into the world and killing the Antichrist, Four Caliphs and whether the miracle is right or not are discussed in the book. The belief of the muqallid (imitator), apostasy, the relationship of faith-worship and faith-great sin, the question and torment of the grave, the day of reckoning, mizan, sirat, intercession, heaven and hell are discussed in the couplets about faith.

As a result, it has been determined with this study that Refî' Efendi was one of the significant figures of his period with his scientific, literary and mystical activities and his *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi* is among the significant examples of the aqaidname tradition. This study will contribute to the researches about Yanyalı Hâfız Refî' Efendi in particular and aqaidnames in verse which are one of the important genres of religious-didactic literature in general.

Keywords: Turkish Islamic Literature, aqaidname, al-Usi, Qasida al-Amali, Hafız Refî' Efendi, *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi*

Öz: Akâidnâmeler, Türk İslam edebiyatı sahasının dinî-didaktik yönü ağır basan eserlerindendir. İslam'ın temel ilke ve kaidelerinin, bir diğer tabirle iman esaslarının Müslüman topluma öğretilmesi maksadıyla kaleme alınmışlardır. Ekseriyetle mensur olarak telif edilen akâidnâmelerin, itikâdî meselelerin kolayca öğrenilmesi ve ezberlenmesini sağlamak gayesine matuf olarak yazılan manzum örneklerine de rastlanmaktadır. Akâidnâmeler, telif ve tercüme eserler olarak tasnif edilmektedir. Tütün Türk İslam edebiyatı sahasında yapılan manzum tercümelerinde genellikle İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-Ekber* ve *el-Vasiyye*, Hızır Bey'in *Kasîde-i Nûniyye*, Birgivi'nin *Vasiyetnâme*, Molla Câmî'nin *İtikadnâme* ve özellikle de Ali b. Osman el-Üşî'nin *Kasîde-i Emâlî* adlı eserleri esas alınmıştır. *Kasîde-i Emâlî*'nin manzum Türkçe tercümelerinden biri de 19. asır Mekteb-i Sultânî muallimlerinden Yanyalı Hafız Refî' Efendi'nin *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*'dir. Çalışmada ilk olarak akâid ve İslam akâidine dair telif edilen eserler ile Osmanlı edebî sahasındaki akâidnâme örnekleri üzerinde durulacaktır. Akabinde el-Üşî ve meşhur eseri *Kasîde-i Emâlî* hakkında muhtasar bilgiler verilecektir. Daha sonra Hafız Refî' Efendi'nin hayatı, eserleri ve tasavvufî şahsiyeti ile ilgili tespitler aktarılarak, *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*'nin şekil ve muhteva özellikleri ile İzzî'nin *Kasîde-i Emâlî Tercümesi* arasındaki benzerlikler ele alınacaktır. Son olarak ise eserin

transkripsiyonlu metni verilecektir. Bu çalışma ile dinî-didaktik edebiyatın önemli türlerinden olan manzum akâidnâmeler üzerine yapılacak araştırmalara katkı sunulması hedeflenmektedir. Çalışmanın bir diğer amacı da Hafız Refî' Efendi hakkında yapılacak çalışmalara kapı aralamaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, akâidnâme, el-Ûşî, Kasîde-i Emâlî, Yanyalı Hâfız Refî' Efendi, Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi

Giriş

Akâid, dinî bir terim olarak “İslamın temel ilke ve kaideleri, inanılması zaruret arz eden hükümleri” şeklinde tarif edilmektedir. İslam dininin vaz' ettiği iman esaslarını konu edinen bu ilim, dinin temel ilke ve imanî prensiplerini delillerle ispat etmek suretiyle müminlerin tahkikî imana ulaşmalarını sağlamayı, batıl görüşler ile bidat ehlinin itirazlarını da aklî ve ilmî delillerle izale etmeyi gaye edinmiş ve bu sahada çok sayıda eser kaleme alınmıştır (Kılavuz, 1989, s. 212). Akâid eserleri Allah'ın varlığı ve sıfatları, iman ve şartları, melekler, kutsal kitaplar, nübüvvet, mucize, Dört Halife, sahabeler, mezhepler, velâyet, keramet, kıyamet alametleri, ölüm, kabir hayatı, mizan, sırat, cennet ve cehennem, ru'yetullah, kaza ve kader vb. hususları ihtiva etmektedir. Bu eserlerin bir kısmında sözü edilen konuların tamamına temas edilmekte, bazılarının ise belli bir meseleye hasredildiği görülmektedir. İslam akâidine dair telif edilen eserler ekseriyetle mensur olmakla birlikte itikâdî hususların kolayca öğrenilmesi ve ezberlenmesini temin etmek maksadıyla hem Arapça hem de Farsça ve Türkçe manzum eserler kaleme alınmıştır (Karaağaç, 2016, s. 100). Arap dilinde yazılan akâidnameler arasında Kadı İyaz'ın *el-İ'lâm*, Hızır Bey'in *Cevâhirü'l-Akâid* adlı eserleri ile Sâbit Kutna'nın *İrcâ Kasîdesi*, İbn Kayyım el-Cezviyye'nin *el-Kasîdetü'n-Nûniyye*'si ve Sirâceddîn Ali b. Osman el-Ûşî'nin *Kasîde-i Emâlî*'si zikredilebilir. Molla Câmi'nin manzum *İtikadnâme*'si de türün Farsça önemli örnekleri arasındadır (Akçay, 2011, ss. 5-12).

Manzum akâidnâmelerin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmekle beraber bu türün asıl gelişimi Osmanlı edebî sahasında gerçekleşmiştir. Şairler, Müslüman Türk toplumunun İslam akâidine dair meseleleri sarîh, sağlam ve kolay bir şekilde öğrenmeleri maksadıyla çok sayıda eser kaleme almışlardır. Bu sahada tespit edilen manzum Türkçe akâidnâmeleri telif ve tercüme eserler olarak tasnif etmek mümkündür. Nahîfî'nin *Tevhîd-i Hak*, Rızâî'nin *Nazmu'l-Leâlî*, Vecîhî Paşazâde'nin *Kasîde-i İtikâdiyye* ve Veled Çelebi İzbudak'ın *Türkçe İtikad Manzûmesi* adlı eserleri telif akâidnâmelerdendir. Manzum akâidnâme türündeki eserlerin çoğunluğunu ise tercüme eserler oluşturmaktadır. Türk İslam edebiyatında manzum akâidnâme geleneğinin teşekkülünde rol oynayan ve tercümelere esas teşkil eden kurucu metinler İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-Ekber* ve *el-Vasiyye*, Hızır Bey'in *Kasîde-i Nûniyye*, Birgivi'nin *Vasiyetnâme*, Molla Câmi'nin *İtikadnâme* ve el-Ûşî'nin *Kasîde-i Emâlî* adlı eserleridir (Akçay, 2011, s. 16). *El-Fıkhu'l-Ekber*, Seyyidî ve Âlemî; *el-Vasiyye* ise Şeyh Muhammed tarafından *Manzûme-yi Akâid-i Tercüme-yi Nukurrî* adıyla tercüme edilmiştir. Duhânî-zâde Velî *İtikadnâme*'yi, Bahtî ise *Vasiyetnâme*yi tercüme eden şairlerdendir.¹

Bu çalışmada el-Ûşî'nin *Kasîde-i Emâlî*'sine Yanyalı Hâfız Refî' Efendi tarafından yapılan *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi* adlı manzum tercüme ele alınacaktır. Çalışmada öncelikle el-Ûşî, meşhur eseri *el-Emâlî* ile bu kasîdenin Arapça, Farsça ve Türkçe tercüme ve şerhleri hakkında muhtasar bilgiler verilecektir. Akabinde *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi*'nin ismi, telif tarihi, müellifi, telif sebebi ve nüshası hakkındaki tespitler paylaşılacak, ardından eserin şekil ve muhteva incelemesi yapılacaktır. Son olarak ise eserin metni verilecektir.

El-Ûşî ve el-Emâlî Adlı Eseri

¹ Osmanlı edebî sahasında yazılmış akâid eserlerinin detaylı literatür bilgisi için bkz. Arpaguş, 2016, ss. 340-349; ss. Karaağaç, 2016, ss. 102-116.

Asıl ismi Ali b. Osman b. Muhammed, künyesi Ebû Muhammed ve Ebu'l-Hasan'dır. Günümüzde Kırgızistan'a bağlı Fergana Vadisi civarında yer alan Oş (Üş) şehrinde tahminen H. 6 / m. 12. asrın başlarında doğmuştur. Doğduğu yere nispetle el-Üşî veya el-Ferganî, fikhî ve itikâdî mezhebine istinaden de el-Hanefî veya el-Mâturidî nisbeleriyle anılmıştır. Yaşadığı devrin önde gelen âlimlerinden olan el-Üşî, Horasan ve Mâveraünnehir bölgesindeki pek çok merkezde ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. El-Kâdî nisbesinden hareketle kadılık yaptığı da düşünülmektedir. El-Üşî, h. 575/ m. 1179-80 senesinde vefat etmiştir (Toprak, 2006, ss. 65-86).

El-Üşî, fıkıh alanında *el-Fetâva's-Sirâciyye* ve *Cevâhirü'l-Ahkâm fî'l-fikh*; hadis alanında da *Gurerü'l-Ahbâr* ve *Dürerü'l-Eş'âr*, *Müsnedü Enes b. Mâlik* ve *Nisbû'l-Ahbâr li-Tezkireti'l-Ahyâr* adlı eserlerini kaleme almıştır. İlmî faaliyetleri ve telifatı ile fıkıh ve hadis sahasına önemli katkıları olmakla beraber, Mâturidiyye akâidinde dair kaleme aldığı *el-Emâlî* adlı manzum eseri, daha çok kelim ilminde şöhret bulmasını sağlamıştır.

Kasîde-i Emâlî, Maturîdî kelamına dair yazılan ilk manzum eserdir (Yaltkaya, 1932, s. 5). Telif tarihi 1174 olan eser, müellifi tarafından *el-Emâlî* diye isimlendirilmiş ve ekseriyetle bu isimle anılmıştır. Beyitlerinin son kelimeleri "lâm" harfiyle bitmesinden dolayı *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye fî't-tevhîd*, "*Yekûlu'l-'abdü fî bed'il-emâlî*" şeklindeki başlangıcına istinaden *Kasîdetü Yekûlu'l-'abd* veya *Bed'ul-emâlî* de denilmiştir. Bazı kaynaklarda adı *Kasîdetü'l-Hanefiyye* ve *Lâmiyye-i Kelâmiyye* şeklinde de yer almaktadır (Kürkçüoğlu, 1954, ss. 1-2; Özervarlı, 1995, s. 73). El-Emâlî'nin 67 veya 68 beyitlik nüshaları olmakla beraber genellikle 66 beyitten ibaret olduğu kabul edilir. Nazım biçimi kasîde olan eser, aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla yazılmıştır.

El-Emâlî, İslam akâidinin temel konularını ilâhiyyat, nübüvvât ve sem'îyyat tasnifine uygun olarak ele almaktadır. Müellif, ilk beyitte eserin konusunun tevhid olduğunu açıkça belirtmekte, ardından Allah'ın zâtı, sıfatları ve fiillerinin ele alındığı beyitlere geçmektedir. Bu kısımda Allah'ın zâtî/selbî ve subûtî sıfatları ile halku'l-Kur'an, insanın fiilleri, tekvin-mükevven münasebeti, ma'düma şey denilip denilemeyeceği, rızkın mahiyeti, salah-aslah vb. hususlar dile getirilmektedir. Bu konularda Ehl-i sünnete muhalif görüşler üstü kapalı olarak tenkit edilmiştir. Nübüvvet bahsinde ise meleklerle ve peygamberlere iman, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in son nebi oluşu, Mirac hadisesi, peygamberlerin ismeti, kadınlardan peygamber gelmemesi, Hz. Lokman ve Zülkarneyn'in nübüvveti meselesi, Hz. İsa'nın nüzûlü, Deccal, velâyet ve kerâmet hususları ele alınmıştır. Ardından iman ile ilgili meselelerin bahsedildiği beyitlerde mukallidin imanı, Allah'ı aklen bilmenin zarureti, yeis halinde iman, iman-ibadet ilişkisi, kebâir günah işleyeninin durumu, irtidâd ve elfâz-ı küfür ile ilgili hususlara değinilmiştir. Sahabeler ile ilgili olarak ise Dört Halife'nin fazilet sıralaması, Hz. Âişe ve Hz. Fâtıma arasındaki üstünlük ve Yezid'e lanet etme meselesi aktarılmaktadır. İman ile ilgili hususlar ve dinden çıkmaya sebep olacak durumlar, ölüm, kabir hayatı, yeniden diriliş, sırat, mizan, amel defteri, şefaât, cennet ve cehennem, ru'yetullâh, taklidî iman, elfâz-ı küfür, günahkâr müminin ahiretteki durumu, irtidat ve iman-amel münasebeti eserde yer verilen akâide dair diğer meselelerdendir.

Manzum olması ve akâide dair muhtasar bilgiler vermesi nedeniyle öğrenim ve özellikle de ezberlenmesi bakımından kolaylık sağlayan bu akâid risâlesi, medreselerin başlangıcında okutulan akâid metinleri arasında oldukça rağbet görmüştür. Birçok kütüphanede nüshalarının bulunması, pek çok defa şerh ve istinsah edilmiş olması ve farklı dillere tercümelerinin yapılması İslâm dünyasında büyük önem atfedilmiş bir eser olduğunun göstegesi mahiyetindedir. *El-Emâlî*'nin Arapça şerhleri arasında Halil b. Alâ en-Neccârî'nin *Neftisü'r-riyâd li i'dâmi'l-emrâd*, Ali el-Kârî'nin *Dav'ul-me'âlî fî şerhi Bed'il-emâlî*, Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî'nin *el-Hidâye mine'l-İtikâd* ve Muhammed b. Süleyman el-Halebî'nin *Nuhbetu'l-leâlî li-şerhi Bed'il-emâlî* adlı eserleri sayılabilir. Eserin *Nazmü'l-leâlî* ve *Necm-i Zebrekân* adlı müellifi tespit edilemeyen Farsça tercümelerinin olduğu da bilinmektedir (Özervarlı, 1995, ss. 73-75).

El-Emâlî'nin çok sayıda Türkçe tercüme ve şerhi de bulunmaktadır. 16. asır Osmanlı âlimlerinden Muhammed b. Malkoca'ya ait *Lâmiyye-i Kelâmiyye Şerhi*, *el-Emâlî*'nin bilinen ilk Türkçe şerhidir. Leâlî'nin *Şerh-i Kasîde-i Emâlî*, Feyzî-i Kefevî'nin *Rûhu'n-Nüfûs*, Ahmed Karahisârî'nin *Şerh-i Kasîde-i Emâlî*, Halil b. Îsâ el-Akkirmânî'nin *Fevâ'idü'l-Emâlî ve Ferâ'idü'l-Le'âlî* ile Kudsî'nin *Şerh-i Kasîde-i Emâlî* adlı eserleri de *el-Emâlî*'nin Türkçe şerhlerindendir. Son dönem İslam âlimlerinden İsmail Çetin ve Bekir Topaloğlu'nun da *el-Emâlî*'yi şerh ettikleri bilinmektedir. Eserin kütüphanelerde tespit edilebilen Türkçe manzum tercümelerinden bazıları ise şunlardır (İlhan, 2016):

- Şeyhülislam Hoca Sâdeddîn Efendi, *Lâmiyye-i Kelâmiyye*
- Şem'î, *Manzum Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*
- Feyzî, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*
- Visâlî, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*
- Sinân İzzî, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*
- İbn-i Bâlî, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*
- Abdurrahmân ed-Darîr, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*²

Kasîde-i Emâlî'nin manzum Türkçe tercümelerinden biri de 19. asır Mekteb-i Sultânî muallimlerinden Yanya'lı Hafız Refî' Efendi'nin *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*'dir.

Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi

Eserin Adı

Eserin adı, çalışmanın sonunda verilen transkripsiyonlu metne esas teşkil eden taşbaskısı nüshanın kapağında *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*, metin içinde ise *Kasîde-i Emâlî Tercümesi* şeklindedir.

Nüsha Özellikleri

Eser, 1302/1884-85 senesinde Dersaadet Matbaasında taşbaskı olarak neşredilmiştir. Yapılan kütüphane taramaları neticesinde herhangi bir elyazması nüshasına ulaşılamamıştır. 35 sayfadan müteşekkil eserin nüshaları İBB Atatürk Kütüphanesi, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi vb. kütüphanelerde mevcuttur.

Eserin Müellifi

Asıl adı Abdüssamed Refî' dir. 1256-57/1840-41 senesinde Yanya'da doğmuştur. Babası Müftüzâdeler olarak bilinen sülaleden Yanya Müftüsü Mehmed Vehbi Efendi'dir. İlk olarak Yanya Sıbyan Mektebi ve Rüşdiyesi'nde tahsil görmüştür. Ardından Kur'an hıfzını tamamlamıştır. Buna istinaden Hâfız Refî' olarak tanınmaktadır. Yanya'dan sonra Dersaadet'e gitmiş, önce Haseki ardından da Fatih'te bulunan Bayram Paşa Medresesi'ne talebe olmuştur. Burada Hocazâde Muhyiddin Dağıstânî ve Ahmed Fahreddin Efendi'den dersler almıştır (Pakalın, 2008, s. 133).

Refî' Efendi, Zehrâ Hanım ile evlenmiştir. Oğlu Mehmed Memduh Efendi, Söğüt Hamidiye İdâdisi Müdürlüğü yapmıştır. Kızının adı bilinmemekteyse de damadı Mekteb-i Sultânî Türkçe/Arapça muallimlerinden Fehmi Efendi'dir. Hâfız Refî' Efendi, 1284/1868'de Mekteb-i Sanâyî Arapça müallimi olarak atanmıştır. 1868'de Sultan Abdülaziz'in katıldığı bir törenle faaliyete başlayan Mekteb-i Sultânî'de, kurumun açılışından bir sene sonra Türkçe muallimliğine başlamıştır. Burada Türkçe muallimliğinin yanı sıra otuz yıldan fazla Arapça sarf ve nahiv ile akâid-i İslâmiyye dersleri vermiştir. Aynı zamanda Fener ve Taksim Rum Okullarında da Türkçe derslerine devam etmiştir. Hakkında malumat veren kaynaklarda Rumca konuşup yazabildiği belirtilmektedir (Tâhir, 1975, s. 430).

² Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe tercüme ve şerhleri hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Kürkçüoğlu, 1954; İlhan, 2016; Gök, 2017; Karaman, 2019;

Hâfız Refî Efendi Türkçe, Arapça ve akâid muallimliğinin yanısıra Eyüp semti Bostan İşkelesi civarında bulunan Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi'nde şeyhlik yapmıştır. Bu tekke Nakşibendî tarikatının Hâlidî koluna bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Tekkenin ilk şeyhi Kırımî Murad Efendi (ö. 1897)'dir. Ardından Refî Efendi ile damadı Fehmi Efendi (ö. 1923) postnişin olmuştur (Er, 2003, s. 140). Hâfız Refî Efendi, 12 Ocak 1903/12 Şevval 1320 de vefat etmiştir. Kabri Eyüp'te Kâşgarî Dergâhı'ndadır. Kaynaklarda şen, mütevazı, müteenni, müttaki, mutasavvıf, iyi ahlaklı bir kimse olarak tavsif edilmektedir (Pakalın, 2008, s. 133).

Refî Efendi, Mekteb-i Sultânî muallimliği ve tasavvufî faaliyetlerinin yanısıra eser telifatı ve neşri ile de uğraşmıştır. Müellifin *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi* haricindeki eserleri şunlardır:

1. *Rehber-i Hak*: Nakşibendî tarikatının usul ve erkânına dair bir eserdir. İstanbul Matbaa-i Bahriye'de 1315/1897-98'de taşbaskı olarak neşredilmiştir. 136 sayfadan ibarettir.

2. *el-Muhtasar*: Sarf ilmine dair bir eser olup 283 sayfadan müteşekkildir. 1307/1889-90 senesinde Mahmud Bey Matbaası'nda taşbaskı olarak neşredilmiştir.

3. *Tecvîd*: 18 sayfalık eserde tecvid kuralları muhtasar olarak 21 derste anlatılmaktadır. 1892'de taşbaskı olarak neşredilmiştir. Eser, önceleri ibtidâiyye mekteplerinde okutulmakta iken muhtevasında bazı hatalar tespit edildiği için yerine Karabaş Tecvidi okutulması kararlaştırılmıştır.

4. *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*: Arapça kısa hikâyeler ve Türkçe tercümelerini ihtiva eden 48 sayfalık bir eserdir. 1874'te basılmıştır.

5. *Elifbâ-yı Sultânî*: İlk resimli alfabe ve okuma kitabıdır. Alfabenin tanıtılmasının ardından hayvanlarla ilgili okuma parçaları ve ahlakî öğütler yer almaktadır. Eserde aslan, bülbül, timsah, öküz vb. otuz bir hayvan resmi bulunmaktadır (Akyüz, 2000, s. 7).

6. *Tarih-i Tabîi ve Şevâzz-ı İmlâ*: Basımlarına izin verildiğine dair arşiv belgeleri bulunmakla beraber eserlere ulaşılammıştır.

7. *Lisân-ı Yunânî ile Mübeyyen Arabî Fârisî ve Türkî Elfâzı Hâvî Mecmau'l-Lugat*: Hâfız Refî'nin, hazırlanmasında Avram Malyakas'a yardım ettiği Yunanca ile Arapça-Farsça-Türkçe sözlüktür (Pakalın, 2008, s. 133; Kiel, 2013, s. 321; Piku, 2020, ss. 74-75).

Refî Efendi, 1885'te Şemseddin Ahmed (İshak Hocası)'ın *Vahdetnâme*'sini, 1894'te ise Okçuzâde Mehmed Efendi'nin *en-Nazmu'l-Mübîn fî âyâtî'l-erba'in ve Ahşenü'l-hadîs fî ehâdîsî'l-erba'in*ini neşretmiştir. Aynînin Buhârî şerhi ve kenarı tefsirli Kur'an musahhihliği de yapmıştır (Pakalın, 2008, s. 133).

Eserin Telif Tarihi ve Sebebi

1302/1884-85 senesinde neşredilen eserin telif tarihi tespit edilememiştir. Ancak girişinde yer alan “*bidâyet-i te'sîsinden berü dürüs-ı Arabiyyesinin tedris-i mebâdîsi ile mübâhî bulunduğum Mekteb-i Şulţânî şınıflarının ba'zılarında mekteb-i mezkûrenin 'ale'l-'umûm telâmîz-i müslimesince cum'a günleri müretteb olan 'akâid dersi sırasında bu sene-i tedrisiyye ibtidâsında anı iltizâm eylemiş idim eşnâ-yı tedrisde tercemesine 'azm-i hâşıl olarak mütercem ba'zı ebyâta daği teşâdüf olunmağla anların elfâz-ı gâmızasını vâzihâya bi't-tebdîl gayr-i mütercem bulunan ebyâtı daği aşlına evfâk olmak hasebiyle nazmen terceme idilerek tatmin ü tekmi idilmiştir*” şeklindeki ifadelerden hareketle eserin, Hâfız Refî Efendi'nin 1285/1869'da Mekteb-i Sultânî'de göreve başlamasından sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Eser, 1303/1886 senesinde II. Abdülhamid Han'a takdim edilmiştir.

Hâfız Refî Efendi, eserin kapağındaki “Akâid dersi okuyan nev-hevesân-ı zamân için tertîb olunmuştur” ibaresinde yer aldığı üzere *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*'ni akâid dersini yeni okumaya başlayan talebelerin istifade etmeleri maksadıyla hazırlamıştır. Bununla birlikte giriş

kısımındaki “ihvân-ı dîne yâdigâr olmak niyyetiyle neşrini ârzû eylediğimden” sözü, müellifin ölümünün ardından unutulmamaya vesile olacak bir eser bırakma arzusu içinde olduğunu göstermektedir. Refî' Efendi'nin eserini yazmasının nedenleri arasında hayırla yâd edilmek ve okuyanların hayır dualarını almak da bulunmaktadır:

Beni her kim añup yâd eylerise
Du' â'-yı hayr ile şâd eylerise
Derûnun rûşen itsün nûr-ı ' irfân
Berûnun gülşen itsün nûr-ı Yezdân (272-273)

Eserin Türü ve Nazım Şekli

Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi, Ali b. Osman el-Üşî'nin akâide dair kaleme aldığı *el-Emâlî* adlı meşhur kasîdesinin, Hâfız Refî' Efendi tarafından yine nazmen tercüme edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle eser, akâidnâme türünün Osmanlı edebî sahasında yazılan son manzum örneklerindendir.

el-Üşî'nin *el-Emâlî*'si kasîde nazım şekli ile yazılmış, Hâfız Refî' Efendi ise eserinde mesnevî nazım şeklini tercih etmiştir. Nitekim bu nazım şekli, her beyitin kendi arasında kafiyelemesi nedeniyle uzun soluklu konuları ele alırken kolaylık sağlamış, şairler dinî muhtevalı ve hacim itibarıyla kısa eserlerin yazımında da mesnevî biçimine sıkça başvurmuşlardır. *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi* de dinî muhtevalı kısa mesnevîler grubunda değerlendirilmektedir.

Eser, mesnevî nazım şeklinde en sık görülen kalıplarından “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kullanılarak kaleme alınmıştır. İtikâdî hususlarda bireyi/toplumu eğitmek, uyarmak, yönlendirmek ve onlara bilgi vermek gayesine matuf olarak tertip edilen ve bu yönüyle öğretici eserler grubuna dâhil olan *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*'nde birtakım aruz kusurları bulunmaktadır. Nitekim dinî-didaktik eserlerde, okuyucuda estetik duygular uyandırmak ve sanatsal kaygılardan ziyade bilgi vermek ön planda olduğu için aruz kusurlarının bulunması umumiyetle karşılaşılan bir durumdur. Öyle ki Refî' Efendi eserinin daha başında,

Her kesi ber-şî' r ü ber-ferzend-i hûd meftûn bûd
Gerçi ferzendeş kabîh ü şî' r nâ-mevzûn bûd

fehvasınca bu eşer-i nâ-çiziñ şâyân olmadığı ihvân-ı dîne yâdigâr olmak niyyetiyle neşrini ârzû eylediğimden görülecek gâlaâtı nazar-ı şafh ile manzûr ve bu müznib-i ' âciziñ hañ'eti mazhar-ı ' afv-ı Rabb-i Gâfûr olmak mercû ve med'ûdur, diyerek manzumesini din kardeşlerine bir yâdigâr olarak yazdığını ve hatadan ârî olmadığını belirtmektedir. Yine de imâle ve zihâf gibi aruz kusuru tespit edilen birkaç örnek beyti vermek yerinde olacaktır:

Nübüvvet nûrıyla bildi ol sultân (zihâf)
Ki ümmete karşı ehl-i hizlân (57) (imâle)
Çü vâcibdir vücûdı mişli olmaz (imâle)
Cihât-ı sitt ü nakş anda bulunmaz (97) (imâle)
Zükûretle ünüşetden berîdir (imâle)
Yemek içmekle işyândan âridir (137) (zihâf)

Dil ve Üslup Özellikleri

Dinî-didaktik eserlerin ortak özelliklerinden biri, müelliflerinin ekseriyetle tasannu endişesi taşımamalarıdır. Nitekim Hâfız Refî' Efendi de eserini kaleme alırken sanatsal kaygılar gütmemiş, bilakis akâid-i İslamiyyenin öğretimine katkıda bulunmayı gaye edinmiştir. Başlangıcında “Akâid

dersi okuyan nev-hevesân-ı zamân için tertîb olunmuştur” denilerek didaktik yönü açıkça belirtilen eserin dili incelendiğinde mukaddime kısmında yer alan mensur kısım hariç tutulursa ağıdalı bir dil kullanılmadığı, eserin genel itibarıyla sade bir dile sahip olduğu görülmektedir. Sözü edilen mensur kısımda –müellifin Mekteb-i Sultânî’de Türkçe ve Arapça muallimliği yapmasının etkisi de olsa gerek- pek çok terkip ve Arapça ibare ile bir de Farsça beyite yer verildiği görülmektedir. Beyitlerde ise Arapça ve Farsça kelime ve terkipler ile akâide dair terimler göze çarpsa da, eserin geneline açık ve anlaşılır bil dil hâkimdir:

Yaradır ya‘ nî Hâk küfrile îmân
Velî küfre rızâsı yokdur ey cân (86)

Yezîde öldiginden şöıra la‘ net
Virilmez şöî mechûldür al ibret (190)

Bir adam irtidâda ide niyyet
Yaķîn kâfir olur bî-şekk ü şübhet (209)

Ait olduğu edebî türün bir gerekliliği olarak eserde yer alan akâid ilmine dair ibarelere örnek olarak şu beyitler verilebilir:

O cüz’ kim **cevher-i ferd** oldı ismi
Anıñ mümkindirir ‘aql içre kısmı (104)

Ümîd it sen de gözle Hâk cemâli
Diliñden at kelâm-ı i‘**tizâli** (131)

Ki zîrâ **Fâ‘il-i muhtâr** Oldur
Kimin yâr kimin âgyâr iden Oldur (133)

Eserin mukaddimesinde Hâfız Refî‘ Efendi, “tercemede aşlñ mü’eddâsını ifâde ehemmi olup mefâhim-i ebyâtı ‘aynen nakl iltizâm-ı mâ lâ yelzem olduğundan ...” diyerek birebir tercüme üslubunu benimsemediğini, konuları tafsilatıyla izah edeceğini işaret etmektedir. “Mîrac, hak ve gerçektir. Bu konuda sağlam deliller vardır.” manasındaki beyiti tek beyitle tercüme etmeyip Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya varması, burada bütün peygamberlere imam olup namaz kıldırması, ardından göklere yükselmesi, Tâvûs-ı arşî (Cebrâil) ile arşî ve yeryüzünü temaşa etmesi gibi hususları da zikretmesi, bu durumun açık bir göstergesidir:

Ve haķķun emrû mi‘râcin ve şıdķun
Ve fîhi naşşun aķbârın ‘avâli

Daķi mi‘râc emridir muşaddaķ
Ki olmuşdur nuşûş ile muhaķķaķ

Haramdan Mescid-i Aķşâya vardı
Ķamu ervâķ-ı mürsel aña uydu

İmâm oldı cemî‘-i enbiyâya
Oradan çıkdı tâ fevķu’l-a‘lâya

Ki cevân idüp ol tâ‘ûs-i ‘arşî
Temâşâ eyledi ‘arşî vü ferşî (149-152)

Şair, pek çok beyitte okuyucuya “ey cân, ey yâr, ey nûr-ı ‘aynî, ey sâlik” vb. şekillerde seslenmekte, bu durum samimi bir üslubun ortaya çıkarak didaktik yönü ağır basan ifadelerdeki tesirin artmasına katkıda bulunmaktadır:

Velî sünnet yolına giden **ey cân**
Halâş olur dâlâl ü zeyğden inan (55)

Şıfâtı Tañrının **ey nûr-ı ‘aynî**
Degildir zâtının gayrı ve ‘aynı (90)

Buların ‘işmeti menşûşdur **ey yâr**
Haṭâ isnâd idendir kavm-i eṣrâr (154)

Şair, “işit hay, sakın, dinle, gel imdi, kulak ur, bil” vb. emir bildiren fiillerle okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmaktadır:

Kulak ur diḳḳat it işbu söze sen
Başiret sürmesin çek göziñe sen (221)

Hızır Beg naḳl ider Nûniyyesinde
İşit hay sözini naḳş it diliñde (192)

Sülûk eyle sırât-ı müstaḳîme
Sakın meyl itme her râh-ı saḳîme (42)

Hâfız Refî' Efendi, ele aldığı hususlarda ifadeyi desteklemek ve anlatım zenginliği sağlamak amacıyla ayet ve hadis iktibaslarına başvurmaktadır. İlgili ayet veya hadisin tamamına yer verilen iktibaslara tam iktibas, bir parçasının alıntılanmasına da nâkıs iktibas denilmektedir. Ayet veya hadisin orijinal dilinde alıntılanması lafzî, manasının iktibas edilmesi ise manevî/mealî iktibas olarak adlandırılmaktadır. Eserde yer alan nâkıs ayet iktibası ile mealî hadis iktibası örneklerinden bazıları şunlardır:

Muvahḥhid anda az bir ṭâ'ifedir
Velîkin virdleri **kem min fi'**edir (38)

Bu ḳuluñ şıdḳına ey ehl-i 'iffet
İder **te' tûne efvâcen** şehâdet (49)

Bölinür yetmiş üç fırḳaya ümmet
Ḳamusı ehl-i nârdır **didi Ḥazret** (59)

Buyurmuş Ḥazret-i Ḥayru'l-ḥalâ'ik
Ki sensiñ Fâṭıma õñ baña lâḥıḳ (188)

Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi'nde “yumak (yıkamak), dirgürmek (diriltmek), irgürmek (ulaştırmak), issi (sahibi)” gibi bazı arkaik kelimelerin kullanımı da söz konusudur:

Yudı ḥikmet şuyıyla ḳalbin anıñ
Aña bildirdi sırr-ı ins ü cânıñ (140)

Bu ḥalkı öldirüp **dirgüren** Oldur
Ki yerlü yerine **irgüren** Oldur (119)

Te'âlâ'llâh zehî lutf **issi** sultân
Ki girmez Ḥazretine şeyn ü noḳşân (95)

Eserin Muhtevası

Mesnevî nazım şekli ile tertip edilen eser, 282 beyitten ibarettir. Eserin başında mensur bir mukaddime ile 75 beyitlik bir giriş bulunmaktadır. Asıl konunun işlendiği *El-Emâlî*'nin manzum tercümesi ise 201 beyittir. Refî' Efendi, 68 beyitten oluşan *el-Emâlî*'nin her beyitini 2 ile 7 arasında değişen beyit ile tercüme etmiştir. Sonda yer alan 6 beyitlik kısımda ise eserin vücuda gelmesine vesile olan Şehrî Efendi'nin övgüsüne yer verilmektedir. Tercümeyle esas teşkil eden eser Türkçeye aktarılırken *Necm-i Zebrekân* adlı Farsça Emâlî tercümesi de beyitlerin arasına derc edilmiştir. Sayfa kenarları ile beyitlerden sonra zaman zaman konu ile ilgili ayet ve hadislerden örnekler verilmiş, Molla Câmi ve Aliyyü'l-Kârî'den alıntılar yapılmıştır.

İslamî telif geleneğine uygun olarak Besmele ile başlayan eserin mensur mukaddimesinde şair, öncelikle Allah'a hamd, başta Hz. Muhammed (s.a.v.) olmak üzere bütün peygamberlere ve ümmetlerine salat ü selâm getirmekte, akabinde Ali b. Osman el-Üşî ve *el-Emâlî*'si (*Kasîde-i Lâmiyye*) hakkında muhtasar bilgiler vermektedir. Buna göre Sirâcüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Osman el-Üşî el-Fergânî, Ehl-i sünnet'e bağlı bir âlim olup h. 570 senesinde vefat etmiştir. Dinin asılları ile ilgili meseleleri ihtiva eden *Emâlî* namıyla meşhur *Kasîde-i Lâmiyye*'sini söyleyip yazdırmak suretiyle tertip etmiştir. Eserin Arapça, Türkçe ve Farsça şerhleri bulunmaktadır. Refî' Efendi, Mekteb-i Sultânî'nin kuruluşundan itibaren cuma günleri yaptığı akâid derslerinde *el-Emâlî*'yi okuturken, anlaşılması güç beyitleri izah edebilmek için bu kasideyi tercüme etmiştir. Şair, *el-Emâlî*'yi Arapça'dan Türkçe'ye birebir nakletmediğini, asıl metinde anlatılmak istenen manayı koruyarak beyitleri izah etmeye çalıştığını belirtmektedir. Maksadının kusursuz bir manzume kaleme almak değil, din kardeşlerine bir yadigar bırakmak olduğunu belirterek eserinde görülebilecek hatalarının bağışlanmasını talep etmektedir.

Mensur mukaddimenin ardından şair, 75 beyitten müteşekkil bir girişe yer vermektedir. Besmele ile başlayan bu kısımda öncelikle Allah'a hamd ü senâ; Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, âl ve ashabına ve diğer peygamberlere salat ü selâm getirilmektedir.

Eserini Allah'ın yardımıyla tertip ettiğini söyleyen Refî' Efendi, kendini tevhit deryasındaki gavvasa, eserini de bu deryadan topladığı inciye benzetmektedir. Bu eser, akâid hazinesinin anahtarı, faydalı bilgiler hazinesinin ise kandilidir:

Olup deryâ-yı tevhîd içre gavvâş
Getürdüm nazma birkaç gevher-i hâş

‘Aķâ’id gencinin miftâhıdır bu
Fevâ’id gencinin mişbâhıdır bu (6-7)

Akabinde şair, dönemin padişahı Sultan Abdülhamit Han'ın övgüsüne yer vermekte, saltanatının daimi olması için dua etmektedir:

Şehin-şâh-ı zamân ‘Abdülhamîd Hân
Şerî‘ at hâdimi hâmi-i imân (10)

Füzûn it şevket ü şânını her dem
Âña tevfiķiñ olsun yâr u hem-dem (21)

Refî' Efendi'ye göre akâit, “İslam'ın binası”dır. Hakikat yoluna girmek isteyen kimse önce itikadını düzeltmelidir. Aksi takdirde yapılan ameller, Allah katında reddedilecektir. Doğru itikat ise Ehl-i sünnet ve'l-cemaat yolunun itikadıdır:

‘Aķâ’iddir çün İslâmın binâ’sı
Bu muhkem olmasa olmaz beķâ’sı (45)

O toğrı yola sünnet ve 'l-cemâ' at
Dinür lâzım gire bu yola ümmet (53)

Şair, sağlam itikadın ve Ehl-i sünnet ve 'l-cemaatin önemine işaret ettikten sonra asıl konunun işlendiği bölüme geçmiştir. Bu bölümde, öncelikle tercümeyle esas olan *el-Emâlî*'nin Arapça beyti verilip, ardından izahı yapılmıştır.

Manzumede işlenen ilk konu Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatlarıdır. Buna göre Allah, bütün kâinatın yaratıcısı, kadîm ve ezelîdir. Kemal sıfatlarla muttasıftır. O, diridir (Hayy) ve her işin düzenleyicisidir (Müdebbir) ve olacakları takdir edendir (Mukaddir). Hayrı ve şerri irade eden Allah'tır, ancak günah, isyan ve küfürden razı değildir:

Çü hayr ü şerre hükmi oldı kâdî
Me' âşîye degildir zâtı râzî

Yaradır ya' nî Hâk küfrile imân
Velî küfre rızası yokdur ey cân (85-86)

Allah'ın sıfatları zâtının aynı olmayıp, kendinden başka bir şey de değildir. Onun zâtî ve fiilî sıfatları kadîmdir ve zevalden korunmuştur. Allah, “şey” veya “zat” olarak adlandırılabilir, ancak altı yönün herhangi birinde bulunmaz. Cevher veyahut cisim değildir. Parçalardan meydana gelmiş ya da bir bütünün parçası da değildir:

Degildir Hâk Te' âlâ cevher ü cism
Ki olmaz Hâzretine cüz' ü küll ism

Münezzehdir Cenâb-ı Rabb-i Hâllâk
Ki cism ü cevher olmaz aña ıtlâk (101-102)

Allah, temas ve bitişiklik vasfı bulunmaksızın arşın fevkindedir. Hiç bir varlığa benzemez. Zamanla mukayyed değildir. Eş, evlat ve yardımcılardan müstağnidir. Kullarını öldüren, diriltten, cezalarını veren odur:

Hudâ ferzend ile zenden berîdir
Havâşş-ı mümkünâtdan ol 'ârîdir (114)

Ne toğdı kimseden ne kimse andan
Gel oku sûre-i İhlâş cândan (116)

Hayır ehli için cennet nimetleri, küfür ehli için ise cehennem vardır. Cennet ve cehennem de fani değildir. Mutezile mezhebi her ne kadar aksini iddia etse de ru'yetullah haktır. Müminler cennette Allah'ı keyfiyetsiz olarak görecekler, görünce de cennet lezzetlerini unutacaklardır:

Cinân ehli behişte nâra küffâr
Duğûlden şöıra çıkmak yokdur ey yâr (124)

Cemâlin her kaçan 'arz ide Raḥmân
Na'im ehli olalar cümle hayrân (127)

Eserde, bazı mezhepler arasında tartışma konusu olan ve “halku'l-Kur'an” olarak adlandırılan “Kur'an mahlûk mudur, değil midir?” meselesi Ehl-i sünnet zaviyesinden ele alınmaktadır. Buna göre Allah'ın kelâmı olan Kur'an yaratılmış değildir. Söz, ses ve lafız cinsinden de münezzehtir. Zâtı itibariyle kadîm ve ezelî olan Cenâb-ı Hakk'ın nûrânî kelâmıdır. Zâtı bakımından kadîm ve ezelî olunca, kelâmı da kadîm ve ezelî olmaktadır:

Kelâmu 'llâh degildir âferîde

Ki söz cinsinden oldur bir güzîde

Ki Kur'an nûrudır Zât-ı kadîmî

Qadîmî vaşfidır Rabb-i Kerîmî (105-106)

Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatları ile cennet-cehennem ve Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı ile ilgili hususların ardından peygamberlere ve meleklerle iman, peygamberlerin vasıfları, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in diğer nebilerden üstünlüğü, Mirac hadisesi, Hz. İsa'nın dünyaya yeniden inmesi ve Deccal'i öldürmesi, Hz. Lokman ve Zülkarneyn'in nübüvvetleri; Dört Halife ile Hz. Aişe ve Hz. Fâtıma'nın birbirleri arasındaki üstünlüğü ve keramet hak olup olmaması konuları işlenmektedir.

Hâfız Refî' Efendi keramet hususundaki beyti izah ederken evliyanın kerametinin hak olduğunu söylemekte, tasavvuf ehli olmasının da etkisiyle okuyucuya kâmil bir mürşide bağlanmayı tavsiye etmektedir:

Kerâmâtı velîniñ haqdır ey cân

Ki irmişdir bulara Haqdan ihsân

Dilerseñ olasıñ ehl-i kerâmât

Mükemmel mürşide sen kıl inâbet (165-166)

İman ile ilgili beyitlerde ise mukallidin imanı, irtidat (dinden dönme), iman-ibadet ve iman-günah-ı kebâir (büyük günah) ilişkisi vb. hususlara değinilmektedir. Refî' Efendi'nin büyük günah işleyenler hakkında Ehl-i sünnet'in görüşünü izah ettiği beyitleri örnek olarak vermek yeterli olacaktır:

Kebâ'ir işlese bir ehl-i sünnet

Anıñ küfrine hükmetmez şerî'at

Zinâ vü katl ü qat' -ı ba'zı eczâ

Bularla kâfir olmaz kişi aşlâ

Velâkin 'âşî vü fâsık olur ol

Hudânıñ hışmına lâyıq olur ol (206-208)

Eserde son olarak kabir suali ve azabı, hesap günü, mizan, sırat, şefaât, cennet ve cehennem gibi ahiret hayatına müteallik hususlar ele alınmaktadır.

Hâfız Refî' Efendi, son olarak eserin tertibinde maddî yardımını gördüğü Şehrî Efendi hakkında bir medhiye kaleme almıştır:

'İnâyât-ı kirâm oldı vesile

Vücûda geldi bu ra' nâ risâle

Hüner-mend-i zamân Şehrî Efendi

Ol iqlîm-i kemâlîñ şehre-bendi

Bunuñ tab' ı huşuşunda be-ğâyet

Fedâ-kârâne kıldı bezl-i himmet

Eserin İzzî'nin *Kasîde-i Emâlî Tercümesi* ile Benzerlikleri

Hâfız Refî' Efendi, eserin mensur mukaddimesinde “ ... eşnâ-yı tedrisde tercemesine ‘azm-i hâşıl olarak mütercem ba'zı ebyâta dañi teşâdüf olunmağla anların elfâz-ı gâmızasını vâzihâya bi't-tebdîl gayr-i mütercem bulunan ebyâtı dañi aşluna evfâk olmak hasebiyle nazmen terceme idilerek

tatmin ü tekmi'l idilmiştir" demek suretiyle *el-Emâlî*'nin Türkçe'ye tercüme edilmiş bazı beyitlerine rastladığını, anlaşılması güç veya tercüme edilmemiş beyitleri de manasına muvafık olacak şekilde nazmen tercüme ettiğini belirtmektedir. Bu açıklamasından yola çıkılarak Refî' Efendi'nin tertip ettiği *Kasîde-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi* ile *el-Emâlî*'nin manzum Türkçe tercümeleri karşılaştırılmış, neticede Refî' Efendi'nin eseri ile İzzî'nin *Kasîde-i Emâlî Tercümesi*³ arasında birtakım benzerlikler tespit edilmiştir. Buna göre Hâfız Refî' Efendi, 282 beyit olarak tertip ettiği eserinde yer alan yaklaşık 80 beyiti -eserin girişinde yer alan ilk 8 beyit başta olmak üzere- İzzî'nin eserinden aynen almıştır. 50 civarında beyiti ise ya bir mısranın tamamını veya mısradaki bazı terkipleri veya kelimeleri değiştirerek eserine dâhil etmiştir. Takriben 150 beyitte ise herhangi bir benzerlik söz konusu değildir. Bu durum Hâfız Refî' Efendi'nin Mekteb-i Sultânî'de akâid dersi okuyan talebelerin istifadesine sunmak gayesiyle tertip ettiği eserinde İzzî'nin *Kasîde-i Emâlî* tercümesini esas aldığını ve kendi eserini bunun üzerine bina ettiğini göstermektedir. Her iki eser arasında benzerlik bulunan beyitlere bir kaç örnek vermek uygun olacaktır:

Refî' Efendi

'Azlden enbiyâ' me'mûnlardır
Günâh-ı 'amdden ma'sûmlardır (153)

Izzî

Be-tahkîk enbiyâ ma'sûnlardur
Günâh-ı 'amdden ma'sûnlardur

Refî' Efendi

Îlâhî rahmetiñ kapuların aç
Künûz-ı hikmetiñ güherlerin şaç (27)

Izzî

Îlâhî rahmetiñ kapuların aç
Gönüle hikmetiñ güherlerin şaç

Refî' Efendi

Tevellüdden münezzeh zâtı bî-cûn
Te'âlâ şânuhu ammâ yeķûlûn (115)

Izzî

Tevellüdden berîdür zâtı bî-cûn
Te'âlâ şânuhu ammâ yeķûlûn

Eserin Transkripsiyonlu Metni

Bismillâhirrahmânirrahîm el-ḥamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-şalâtu 'alâ ḥayri'l-âlemîn ve 'alâ men ḳabelehu mine'l-enbiyâ'i ve tâbi'îhi ve tâbi'îhim ecma'in ve ba'de 'ulemâ'-yî ehl-i sünnetden beşyüz yetmiş târiḥinde müteveffâ Sirâcuddîn Ebû'l-Hasen 'Alî bin 'Osmân el-Ûşî el-Fergânî ḥazretlerinin mesâ'il-i uşul-i dîni ḥavî imlâ'î tārîḳiyle ya'ni söyleyüp yazdırmak tarzıyla nazm u te'lîf itmiş oldukları Ḳasîde-i Lâmiyye ki imlâlar ma'nâsına olarak Emâlî nâmıyla müştehirdir 'Arâbî ve Türkî bir taḳım şurûḥ ile meşrûḥ olduğu gibi Fârisîye daḥi nazmen mütercem bir eşer-i muḥterem olup bidâyet-i te'sisinden berü dürûs-ı 'Arabîyesiniñ tedris-i mebdâdisi ile mübâhî bulunduḡum Mekteb-i Şultânî sınıflarının ba'zılarına mekteb-i mezkûreniñ 'ale'l-umûm telâmîz-i müslimesince cum'a günleri müretteb olan 'aḳâid dersi sırasında bu sene-i tedrisiyye ibtidâsında anı

³ İzzî'nin eserinin metni için bkz. İlhan, 2016, ss. 87-108.

iltizâm eylemiş idim eşnâ-yı tedrîsde tercemesine ‘azm-i hâşıl olarak mütercem ba‘zı ebyâta daği teşādūf olunmağla anların elfâz-ı gāmızasını vâzihâya bi’t-tebdîl gayr-i mütercem bulunan ebyâtı daği aşlına evfâk olmak hasebiyle nazmen terceme idilerek tatmin ü tekmîl idilmiştir Tercemede aşlın mü’eddâsını ifâde ehemmi olup mefâhim-i ebyâtı ‘aynen nakl iltizâm-ı mâ lâ yelzem olduğundan ma’nâ-yı muṭâbakaya mürâ‘ât mültezem olunmayarak aşl-ı ba‘de’t-terceme maḳâmıñ muḳtezâ olduğu ketb-i mu‘tebereden ebyât-ı ‘ibret-i âyât ü îzâhât ü tafşîlât-ı âyât ü eḥādîş mezmâmîni olarak câ-be-câ kılınmış ve tetmîmen li’l-fâ‘ide terceme-i Türkîden evvel Necm-i Zebrekânıñ terceme-i manzûme-i Fârisiyyesi derc idilmiştir

Her kesi ber-şî‘ r ü ber-ferzend-i ḥod meftûn bûd
Gerçi ferzendeş ḳabîḥ ü şî‘ r nâ-mevzûn bûd

fehvasınca bu eser-i nâ-çiziñ şâyân olmadığı iḥvân-ı dine yâdigâr olmak niyyetiyle neşrini ârzü eyledigimden görülecek gâlaṭâtı nazar-ı şafḥ ile manzûr ve bu müznib-i ‘âciziñ ḥaṭî‘eti maḳhar-ı ‘afv-ı Rabb-i Ğafûr olmak mercû ve med‘ûdur billâhi ‘t-tevfîḳ ve ḥüve‘l-hâdî ilâ sivâ‘i ‘t-ṭarîḳ

Ḳaşıde-i Emâlî Tercemesi

Bismillâhirrahmânirrahîm

- 1 Şenâ ol Ḥazret-i kâmil-sıfâta
Ki luṭfi şâmil oldu kâ‘inâta
- 2 Selâm olsun ‘umûmen enbiyâya
Ḥuşûşan kim Muḥammed Muṣṭafâya
- 3 Daği ‘âline ve şaḥb-ı kirâma
Sekâhüm Rabbühüm ke’si ‘l-kirâma
- 4 Şenâdan soñra ol Mâbûd-ı pâke
Ki ‘aḳl u fehmi virdi âb u ḥâke
- 5 ‘Înâyet eyleyüp tevfiḳ-i Bârî
Hidâyet ‘âleminde kıldı yâri
- 6 Olup deryâ-yı tevḥîd içre ḡavvâş
Getürdüm nazma birkaç gevher-i ḥâş
- 7 ‘Aḳâ‘id gencinin miftâhıdır bu
Fevâ‘id gencinin mişbâhıdır bu
- 8 Şenâ ol pâdişâh-ı bî-niyâza
Ki ḳulun râz-dâr itdi bu râza
- 9 İlâhî zât-ı pâkiñ ḥürmetiçün
Ḥabîbiñ nûr-ı a‘zam ḥürmetiçün
- 10 Şehin-şâh-ı zamân ‘Abdülhamîd Ḥân
Şerî‘at ḥâdimi ḥâmî-i imân
- 11 Velî ni‘met-i ‘âlem-penâhî
Dü-‘âlemde mükerrrem ḳıl İlâhî
- 12 İlâhî ‘ömr-i nâfi‘ mecd ü şevket
Vir âña çünki yok luṭfiña ḡâyet
- 13 Çü maḳhardır Ḥamîd ismine ol şâh
‘Aceb mi luṭfiñ olsa âña hem-râh
- 14 Âña ḳalb-i selim ve nuşret-i tâm

- 15 İlâhî vir ki ola hep kendüye râm
 Hudâyâ ol muhibb-i evliyâ'dır
 Şadîk-i aşfiyâ' ve etkîyâ'dır
 16 Mekâtible medârisdir münâdî
 Ki oldur feyz ü neşre aşı-ı bâdî
 17 Mu'azzezdir zamânında şerî'at
 Muvakkârdır tarîk-i ehl-i sünnet
 18 Bulur her şâhib-i 'ilm ü fazîlet
 Zamânında nice elţâf ü 'izzet
 19 Müdâm it tâc ü tahtında İlâhî
 'Adusun kıl anıñ gümrâh-ı râhi
 20 Cemî'-i şark u ğarbı kıl musahhar
 Bilâdî 'adl ile olsun münevver
 21 Füzûn it şevket ü şânını her dem
 Âña tevfiķiñ olsun yâr u hem-dem
 22 Âña yoldaş kıl İlyâs u Hızır
 Şevâb olsun anıñ her emr ü fikri
 23 Semend-i devleti kendine râm it
 Bekâ-yı zıkr-i hayr ile be-nâm it
 24 Vezîrânına daĥi eyle in'âm
 Reh-i 'adli olara eyle ilhâm
 25 Şadâkatle ol şâha hâdim olsun
 Hakkıñ emriyle dâ'im kâ'im olsun
 26 'Umûmen fikr-i şâ'ib şâhibi kıl
 Sa'îdü'l-hâl ve şer' in hâdimi kıl
 27 İlâhî rahmetiñ kapuların aç
 Künûz-ı hikmetiñ güherlerin saç
 28 Zebânımdan gider bend-i kelâli
 Ki sözlerim ola nesr-i le'âlî
 29 Lisân u fikrimi şakla halelden
 Beyân u hâlimi sehv ü zeleden
 30 Bu nazmıñ cem'ine kim oldı bâdî
 Muvahhidlerle ilhâk eyle hâdî
 31 Çü dîn-i Ahmede hâdim eşerdir
 Ümîd-vârım ki bâķî semerdir
 32 İlâhî hırz-ı cân küdekâñ it
 Hamâ'il gibi verd-i hâş u 'âmm it
 33 Bi-nûr-ı tal'at-ı sultân-ı kevneyn
 Çerâğ-efrâz rûz-i kâb-ı kavseyn
 34 İlâhî işbu 'âciz Yanyevîyi
 Ğarîb ü bî-nevâ vü bî-devâyı
 35 Kul it zâtıña fazlın çok İlâhî
 İrişdir sırr-ı tevhide kemâhî
 36 Daĥi luţfiñla yâ Rab eyle hurrem

- Mürebim vālideynim neslimi hem
 37 İlāhī mevludum Yanya ğarībdir
 Muḥibb-i evliyā' ehl-i edībdir
 38 Muvahḥid anda az bir t̄ā'ifedir
 Velīkin virdleri *kem min fi* 'edir
 39 Cünūd-ı bātınañla kıl mü'eyyed
 Kıl eṭrāfını hep āl-i Muḥammed
 40 Hülüş ile du'āma diyin āmin
 Hudā emn ü emānda kılsun āmin
 41 Elā ey sālīk-i rāh-ı ḥaḳīḳat
 Sa'ādet yolına eyle 'azīmet
 42 Sülūk eyle sırāt-ı müstaḳīme
 Şaḳın meyl itme her rāh-ı şaḳīme
 43 Dilerseñ maḳşūda bu naḳd-i imān
 İrişe aşlña bī-zeyğ ü hizlān
 44 Gel evvel pāk idegör i'ṭikādın
 Müzeyyen kılagör anda nihādın
 45 'Aḳā'iddir çün İslāmın binā'sı
 Bu muḥkem olmasa olmaz beḳā'sı
 46 'Aḳā'id olmasa pāk u muahhar
 Hep a' māl olısar merdūd u ebter
 47 Sözi hoş diñle peş kıl ḥüsn-i t̄ā'at
 Yüzün aḳ ola t̄ā rüz-ı kıyāmet
 48 Ne ḥāl üzre kişi ölürse bunda
 Anıñla ḳopısar yarınki günde
 49 Bu ḳuluñ şıdḳına ey ehl-i 'iffet
 İder *te 'tūne efvācen* şehādet
 50 Bu sûretde Resūle iḳtidā' it
 Anıñ gösterdiği ṭoğrı yola git
 51 Hudāyı isteyen uysun imāma
 Ki ol irşāda geldi ḥaş u 'āma
 52 Delīl oldur sırāt-ı müstaḳīme
 Aña uyan girer dāru'n-na'ime
 53 O ṭoğrı yola sünnet ve'l-cemā'at
 Dinür lāzım gire bu yola ümmet
 54 Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳı her kim oldı t̄arīk
 Olur peygüle-i ḥüsrānda hālik
 55 Velī sünnet yolına giden ey cān
 Ḥalāş olur ḳalāl ü zeyğden inan
 56 İmāmü'l-müttaḳīn ol faḥr-i ekvān
 Ḥitāmü'l-mürselīn ol baḥr-i 'irfān
 57 Nübüvvet nūriyla bildi ol sulṭān
 Ki ümmete ḳarışa ehl-i hizlān
 58 Seçüp ṭoğrıyı eğrilerden ol şāh

- Beḳā' söziyle kıldı bizi agâh
 59 Bölinür yetmiş üç fırḳaya ümmet
 Ḳamusı ehl-i nârdır didi Ḥazret
 60 Velî bu cümleden bir fırḳa ancak
 Caḥîmiñ nârına olmaya mülḥaḳ
 61 Didiler ey ümîd-i ehl-i 'işyân
 Olar kimdir kerem kıl eyle tibyân
 62 Buyurdi ben ve aşḫâbıma tâbi'
 Olanlar nâcîdir ğayr oldı zâyî'
 63 Benim yolumda yokdur zerrece şekk
 Meger a' mā ola kim ya yañıla pek
 64 Ki Ḳur'andır benim aşl-ı ṭarîḳim
 Anıñla geldi hep şaḥb ü ferîḳim
 65 Velî bir fırḳayı gör itdi şehevât
 Müfîd olur mı aña bu celiyyât
 66 Olar ḥâricdedir baḥş-i Ḥudâdan
 Temâyüz ummaya elvâna 'amâdan
 67 Gel imdi ol Ḥabîbe iḳtidâ' it
 Anıñ gösterdiği toĝrı yola git
 68 Muḥammeddir bu yoluñ rehnümâsı
 Ḥaṭâ itdi ḥaṭâdır mâ' adâsı
 69 Ḳavânî-i ḳavâ' id birle manşuş
 Olupdur şöyle kim bünyân-ı mersûs
 70 Ḥudânıñ rahmetidir bil cemâ' at
 Bize luṭf-ı celîlidir bil cemâ' at
 71 Cemâ' atdır necâḥıñ dü-cenâḥı
 Cemâ' at sırrına ir bul felâḥı
 72 Cemâ' atdır bize 'ayn-ı hidâyet
 Cemâ' atden gelür bize celâlet
 73 Cemâ' atden diyem saña 'alâmet
 'Alâmetle giden çekmez ğarâmet
 74 'Alî Ūşî ol merd-i muḥaḳḳıḳ
 Cemâ' at mezḥebin hoş kıldı taḥḳîḳ
 75 Buña sen muḥkem eyle i' tiḳâdı
 Ki budur dîn-i İslâmıñ 'imâdı
Yeḳûlu 'l-'abdü fî bed 'il-emâlî
Li tevḥîdîñ bi-naẓmîn ke 'l-leâlî
 76 Ḳuluñ dir mebde'-i imlâlarında
 Cevâhir naẓm idüp inşâlarında
 77 Dirüp tevḥîd içün bir nice gevher
 Getürdi naẓma çün ḥurşîd-i enver
İlâhu 'l-ḥalkı mevlânâ ḳadîmün
Ve mevşûfün bi-evşâfî 'l-kemâlî
 78 Ḥudâ kim şânî' idir kâ'inatıñ

- Daḥi ma‘ būdu cümle mübde‘ âtiñ
 79 Qadîmdir zât ü ef‘ âl ü şıfâtı
 Kemâl-i vaşf ile mevşûf zâtı
Hüve’l-Hayyü’l-Müdebbirü külle emrin
Hüve’l-Ḥaḳḳu’l-Muḳaddirü zü’l-celâli
 80 Ḥayat issi müdebbirdir umûrı
 Muḳadderdir zuhûrı ve buṭûnı
 81 Anıñ zâtından ayrılmaz ḥayâtı
 Eden dâ’imdir anıñ yok memâtı
 82 Ezelde ‘ilm ü tedbir ü kazâsı
 Değişmez böyledir bil iktizâsı
 83 Celîldir öyle kim şahrâ’-yı eflâk
 Degildir dergehinde zerre-i ḥâk
Mürîdü’l-ḥayri ve’ş-şerri’l-ḳabîḥi
Velâkin leyse yerḳâ bi’l-muḥâli
 84 Mürîd oldur ḳamu eşyâ’da zâhir
 Anıñdır ḥükm-i muṭlaḳ ol âḥir
 85 Çü ḥayr ü şerre ḥükmi oldı ḳâḏî
 Me‘âşîye degildir zâtı râzî
 86 Yaradır ya‘ nî Ḥaḳ küfrile îmân
 Velî küfre rızâsı yokdur ey cân
 87 Evet her ḳulda vardır bir irâde
 Velîkin cebr-i maḥz yokdur arada
 88 Bu cüz’-i ihtiyâr ile muḥâṭab
 Olur ḳul geh muşâb u geh mu‘ âḳab
 89 Hudâ ḥâlîḳdır ancak ‘abdi kâsib
 Şavâb budur daḥi re’yi münâsib
Şıfâtü’llâhi leyset ‘ayne zâtin
Ve lâ gayren sîvâhü ze’nfisâli
 90 Şıfâtı Tañrının ey nûr-ı ‘aynî
 Degildir zâtının ḡayrı ve ‘aynı
 91 Kelâmında ne ile itdi tavşîf
 Cenâb-ı lâ yezâlin daḥi ta‘ rîf
 92 Bize vâcib aña îmân getürmek
 Cevâz yokdur bunun künhünü eşmek
 93 Budur taḥḳîḳi aşḥâb-ı kemâlin
 Ḥilâfınca gürûh-ı i‘tizâlin
Şıfâtü’z-zâti ve’l-ef‘ âli ṭurran
Qadîmâtün meşûnâtü’z-zevâli
 94 Şıfât ü zât ü ef‘ âli el-ḥaḳ
 Qadîm ü lâ-yezâlîdir muḥaḳḳaḳ
 95 Te‘âlâ’llâh zehî lutf issi sultân
 Ki girmez Hażretine şeyn ü nokşân
Nüsemmi’llâhe şey’en lâ ke’l-eşyâ’

- Ve zâten 'an cihâti 's-sitti hâli***
 96 Dinür şey' beñzemez eşyâ'ya aşlâ
 Dinür zât u cihetdendir müberrâ
 97 Çü vâcibdir vücûdî mişli olmaz
 Cihât-ı sitt ü naķş anda bulunmaz
 98 Bu eşyâ' cümle a' lâ vü esfel
 Degil baħr-i celâli içre ħardal
Ve leyse 'l-ismü ġayren li 'l-müsemma
Ledâ ehli 'l-başıreti ħayri âli
 99 Müsemmanın degildir ismi ġayri
 Başiret ehli böyle kıldı seyri
 100 Anın kim dide-i binâsı vardır
 Elinde ħüccet-i beyzâ'sı vardır
Ve mâ in cevherün Rabbi ve cismün
Ve lâ küllün ve ba'dün zü 'ş-timâli
 101 Degildir Haķ Te' âlâ cevher ü cism
 Ki olmaz Ĥazretine cüz' ü küll ism
 102 Münezzeħdir Cenâb-ı Rabb-i Ĥallâķ
 Ki cism ü cevher olmaz aña ıtlâķ
Ve fi 'l-ezhâni ħaķķun kevnü cüz'in
Bilâ vaşfi 't-tecezzi yâ 'bne ħâlin
 103 Şu cüz'i kim tecezzi'den ırâķdır
 Taşavvur eylemek zihn içre ħaķdır
 104 O cüz' kim cevher-i ferd oldı ismi
 Anın mümkindirir 'aķl içre kısmı
Ve mâ 'l-Ĥur 'ânü maħlûķan te'âlâ
Kelâmu 'r-Rabbi 'an cinsi 'l-maķâlî
 105 Kelâmu'llâħ degildir âferide
 Ki söz cinsinden oldur bir güzide
 106 Ki Ĥur'an nûrudır Zât-ı kadîmin
 Kadîmî vaşfidır Rabb-i Kerîmin
Ve Rabbü 'l-'arşi fevķa 'l-'arşi lâkin
Bilâ vaşfi 't-temekkûni ve 't-tişâli
 107 Serir-i 'arşdır a' lâdır Allâħ
 Bu söz taħķiķdir va'llâhi bi'llâħ
 108 Muħiţdir zâtı cümle kâ'inâtı
 Temekkünden beri zât ü şıfâtı
Ve mâ 't-teşbihü li 'r-Raħmâni vechen
Feşun 'an zâke eşnâfe 'l-ehâli
 109 Mümâşil yok aña zât ü şıfâtdan
 Ki vaşfi bi-bedeldir her cihetden
 110 Anı teşbih kılmak vechi yokdur
 Şaķın teşbihden kim ħavfı çokdur
Ve lâ yemdi 'ale 'd-deyyâni vaķtün

- Ve aḥvālün ve ezmānün bi-ḥālī*
- 111 Müberrâdır Ḥudâ vaḳt ü zamāndan
Mu‘arrâdır Cenâbı ĩn ü āndan
- 112 Teraḳḳî vü tenezzülden o Deyyân
Münezzehdir teceddüdden o Raḥmân
- 113 Velî ḥalḳ eksilür artmaḳda her āñ
Bu re‘yi ehl-i sünnet itdi i‘lân
- Ve müstaḡnin ĩlâhî ‘an nisâ ‘in*
Ve evlâdin inâşin ev ricâli
- 114 Ḥudâ ferzend ile zenden berîdir
Ḥavâşş-ı mümkinâtdan ol ‘ârîdir
- 115 Tevellüdden mümezzeh zâtı bî-çün
Te‘âlâ şānuhu ammâ yeḳülün
- 116 Ne toḡdı kimseden ne kimse andan
Gel oḳu sûre-i ĩḥlâşı cāndan
- Kezâ ‘an külli zî ‘avnin ve naşrin*
Teferreḍa zü ‘l-celâli ve zü ‘l-me‘âli
- 117 Odur Sultân-ı bî-a‘vân ü enşâr
Daḫi Oldur Ğaniyy-i cümle ekvân
- 118 ‘Uluvv-i zâtiyle mevşûf Oldur
Sümüvv-i ḳadr ile ma‘rûf Oldur
- Yümîtü ‘l-ḥalḳa ḳahren şümme yuḫyî*
Fe yecziḥim ‘alâ vefḳi ‘l-ḫişâli
- 119 Bu ḥalḳı öldirüp dirgüren Oldur
Ki yerlü yerine irgüren Oldur
- 120 Ḥişâline göre eyler cezâyı
Kimine ḫayr ü kimine ‘atâyı
- Li-ehli ‘l-ḫayri cennâtün ve nu‘mâ*
Ve li ‘l-küffâri idrâkü ‘n-nekâli
- 121 Virir ḫayr ehline cennât ü ni‘met
Velî küffâra virir ḳahr ü niḳmet
- 122 Ḳoyar ebrârı cennât ü na‘îme
Şalar füccârı derekât-ı caḫîme
- Ve lâ yefne ‘l-caḫîmü ve lâ ‘l-cinânü*
Ve lâ ehlühümâ ehle ‘ntiḳâli
- 123 Behişt ü düzaḫıñ yoḳdur fenâsı
Beḳâ içün örülmüşdür binâsı
- 124 Cinân ehli behişte nâra küffâr
Duḫûlden soñra çıḳmaḳ yoḳdur ey yâr
- 125 Ḥulûdı anda menşûşdur bularıñ
Daḫi taḫvîli yoḳ dâru ‘l-ḳarârıñ
- Yerâḫü ‘l-mü ‘minüne bi-ḡayri keyfin*
Ve idrâkin ve ḍarbin min mişâli
- 126 Görüser anı mü ‘minler bi-lâ-keyf

- Velâkin görmeyenlere zehî hayf
 127 Cemâlin her kaçan 'arz ide Raḥmân
 Na'im ehli olalar cümle hayrân
 128 Beḳâbi 'llâh olanlar daḥi bunda
 Bi-lâ-keyf görür şekk itme bunda
Fe-yensevne 'n-na'ime izâ raevhü
Fe-yâ ḥusrâne ehli 'l-i'tizâli
 129 Çü cennet ehli göre Ḥazretini
 Unudurlar na'imîñ lezzetini
 130 Gürûh-i i'tizâl ḥasirdir ey cân
 Görünmez dir cemâl-i Rabb-i Yezdân
 131 Ümîd it sen de gözle Ḥaḳ cemâli
 Diliñden at kelâm-ı i'tizâli
Ve mâ in fi'lün aşlahu zû 'firâdin
'Ale 'l-hâdî 'l-muḳaddesin zû 't-te'âli
 132 Ḥudâya vâcib olmaz fi'l-i aşlah
 Bunı böyle dimişlerdir muşarraḥ
 133 Ki zirâ Fâ'il-i muḥtâr Oldur
 Kimin yâr kimin aḡyâr iden Oldur
Ve farzun lâzimün taṣdîḳu ruslin
Ve emlâkin kirâmin bi'n-nevâli
 134 Daḥi farz oldu kim tasdîḳ idesiñ
 Risâlet emrini taḥḳîḳ idesiñ
 135 Nebîlerle melekler ḥaḳ diyesiñ
 Ne ki anlar didi şâdîḳ diyesiñ
 136 Melek cism-i laṭîf Ḥaḳ kullarıdır
 Ḥudânîñ emrine kâ'imleridir
 137 Zükûretle ünüsetden berîdir
 Yemek içmekle işyândan ârîdir
Ve ḥatmü 'r-rasûli bi's-şadri 'l-mu'allâ
Nebîyyü Hâşimiyyün zî-cemâli
 138 Daḥi ḥatm-i risâlet Muştafâdır
 Nebîyyi Hâşimiyyi müctebâdır
 139 Ki şadr-ı enverin şerḥ itdi Cibrîl
 Vücûd-ı pâkini eyledi tekmiâl
 140 Yudî ḥikmet şuyıyla ḳalbin anıñ
 Aña bildirdi sırr-ı ins ü câniñ
 141 Hem Âdem evvel ü âḥir Muḥammed
 Arada geldi gitdi nice emced
İmâmü 'l-enbiyâ 'i bi-lâ iḥtilâfin
Ve tâcü 'l-aşfiyâ 'i bi-lâ iḥtilâli
 142 İmâmıdır cemî-i enbiyânîñ
 Ki tâc-ı izzetidir aşfiyâ'nîñ
 143 Nebîler serveri Faḥr-i cihândır

- Ki maḳṣūd-ı vüçüd *kün fe-kān*dır
 144 Anıñ medḥin oḳur İncıl ü Tivrāt
 Zebūr u hem şuhuf-ı Ḳur’ānda āyāt
 145 Daḥi icmā’ ile oldı mü’eyyed
 Ki cümlesinden efḍaldır Muḥammed
 146 Mübeşşirdir anı Mūsā ve ‘İsā
 Ne māni’ bilmese ḳadrini tersā
Ve bâḳin şer’uhü fî külli vaḳtin
İlâ yevmi’l-ḳıyâmeti ve ’rtihâli
 147 Anıñ şer’ idirir bâḳî vü dâ’im
 Ḳıyâmet günleri olunca ḳâ’im
 148 Çü cümle enbiyâ’nıñ ḥâtemidir
 Anıñ dîni daḥi neshden berîdir
Ve ḥaḳḳun emrû mi’râcin ve şıḍḳun
Ve fîhi naşşun aḥbârin ‘avâli
 149 Daḥi mi’râc emridir muşaddaḳ
 Ki olmuşdur nuşûş ile muḥaḳḳaḳ
 150 Haramdan Mescid-i Aḳşâya vardı
 Ḳamu ervâḥ-ı mürsel aña uydu
 151 İmâm oldı cemî’-i enbiyâya
 Oradan çıkdı tâ fevḳu’l-a’lâya
 152 Ki cevân idüp ol tâ’ûs-i ‘arşî
 Temâşâ eyledi ‘arşî vü ferşî
Ve inne’l-enbiyâ’e le fî emânin
‘Ani’l-‘işyâni ‘amden ve ’n’izâli
 153 ‘Azlden enbiyâ’ me’mûnlardır
 Günâh-ı ‘amdden ma’şûmlardır
 154 Bularıñ ‘işmeti menşûşdur ey yâr
 Ḥaṭâ isnâd idendir ḳavm-i eşrâr
Ve mâ kānet nebiyyen ḳaṭṭun ünsâ
Ve lâ ‘abdün ve şaḥşün zü’fi’âli
 155 Dışilerden nebî gelmedi ḳaṭ’â
 Daḥi ḳuldan ve yalancıdan aşlâ
 156 Dürûḡ u bendegî siḥr ü ünûşet
 Hîç olmaz bil bular vaşf-ı nübüvvet
 157 Çü naḳş-ı evşâfıdır bunlar kemâle
 Münâfidir inan uyma ḳalâle
Ve Zü’l-ḳarneyni lem yu’raf nebiyyen
Kezâ Loḳmânü fe’ḥzer ‘an cidâli
 158 Daḥi Loḳmân ü Zü’l-ḳarneyn meşhûr
 Nübüvvetle bular olmadı mezkûr
 159 Ṭarîḳ-i eslem itmekdir ihâle
 Ḥaḳḳıñ ‘ilmine meyl itme cidâle
Ve ‘İsâ sevfe ye’tî şümme yetvî

Li-Deccâlin şaşıyyın zî-habâli

- 160 Gelüp 'İsâ ide Deccâli maqtûl
Hemîşe kâfiri Hâk ide maḥzûl
161 N'olur diñle yere indikde 'İsâ
Sevine mü'minün ḳahr ola tersâ
162 İde küffâra 'İsâ çok 'uḳûbet
Utandırdı beni diye bu millet
163 İder kesr-i şalîb ḳatl-i ḥanâzır
Ḳırar aşnâmı ehlin ide ta'zîr
164 Sülûkî mezheb-i sünnet cemâ'at
Ola âḥir zamân şâhına ümmet

Kerâmâtü'l-velıyyı bi-dâri dünyâ***Leḥâ kevnün fehüm ehlü'n-nevâli***

- 165 Kerâmâtı velîniñ ḥaḳdır ey cân
Ki irmişdir bulara Hâḳdan iḥsân
166 Dilerseñ olasıñ ehl-i kerâmât
Mükemmel mürşide sen ḳıl inâbet
Ve lem yefḍul velıyyün ḳaṭṭü dehren
Nebiyyen ev räsülen fî'ntihâli

- 167 Nebîlerden velîler efḍal olmaz
Olarıñ ḳurbetin bu fırḳa bulmaz
168 Veliden emr ü nehy ḥiç sâḳıṭ olmaz
Ḥilâf-ı şer' andan şâdır olmaz

Ve li's-Şıddîḳi rüçḥânün celîlün***'Ale'l-aşḥâbi min ḡayri'ḥtimâli***

- 169 Daḥî ol Ḥazret-ş Şıddîḳ-i Ekber
Bütün aşḥâbdan aḳdemdir o server
170 Anıñ rüçḥânı ḳaṭ'ıyyü's-sübutdur
Anıñçün buḡz-ı imândan ḳunûtdur
171 Ulu'l-fazl vüs'a şâḥib hem ittiḳâ
Çün oldur sen 'adüsını bil eşḳâ

Ve li'l-Fârûḳi rüçḥânün ve faẓlün***'Alâ'Osmâne zî'n-nüreyni 'âli***

- 172 İkinci ol ya'ni Fârûḳ-i ekmel
Muḥaḳḳaḳ oldu Zî'n-nüreynden efḍal
173 Odur ḥâmî-yi ḥaḳ mâḥî-yi bâṭıl
Ki mi'vân-ı şer' atdır o âdil
174 Mücessem 'adl idi hem nûr-i Raḥmân
Ḳaçardı gölgesinden cinn ü şeyṭân
175 Nifâḳdır buḡz ve dîndir ḥubb-ı şeyḥayn
Ḥadişiyle 'amel etmek bize deyn
Ve Zü'n-nüreyni ḥaḳḳan kâne ḥayran
Mine'l-Kerrâri fî'saffi'l-ḳitâli
176 Üçüncü ya'ni Zî'n-nüreyin-i ekrem

- ‘ Alî Kerrârdan oldu muḳaddem
 177 Ebû Bekr cāmi‘ -i Ḳur’āndır el-ḥaḳ
 Pes ‘ Oṣmān nāşiridir muḥaḳḳaḳ
 178 Daḥi şāhib-i seḥā vü ḥilm ü ĩmān
 Daḥi oldur rāfi‘ -i rāyāt-ı iḥsān
 179 Utanurdu ḥayāsından melekler
 Resūlu ‘İllāh ile şaḥb u felekler
Ve li ‘l-Kerrāri fażlūn ba‘de hāzā
‘Ale ‘l-āgyāri ṭurren lā tūbālī
 180 Daḥi dördünci Ḥaydar Şāh-ı Merdān
 Ḳalan aşḥāb üzre buldı rüçḥān
 181 Ki ol bābı idi şehristān-ı ‘ilmiñ
 Daḥi kāniydı zātı fażl u ḥilmiñ
 182 Ḥilāfet işbu tertīb üzre vāḳi‘
 Budur ḥaḳ i‘tikād cezm-i nāfi‘
 183 Muḥabbet eylemek bu çār-ı yāre
 Muḥabbetdir Resūl-i Girdigāre
 184 Ebû Bekr ü ‘Ömer ‘Oṣmān ‘Alīye
 Ḳalan aşḥāb ile āl-i Nebīye
 185 ‘Adāvet rāh-ı sünnetden ḥurūcdur
 Revāfız ḥizbine bī-şekk vülūcdur
Ve li ‘ş-Şiddīḳati ‘r-rüçḥānū fe‘lem
‘Ale ‘z-Zehrā ‘i fī ba‘di ‘l-ḥilālī
 186 Daḥi Şiddīḳanıñ rüçḥānı muṭlaḳ
 Degildir bil Betül üzre muḥaḳḳaḳ
 187 Velī ba‘zı ḥişālde buldı rüçḥān
 Eḥādīs ehli böyle kıldı tibyān
 188 Buyurmuş Ḥazret-i Ḥayru ‘l-ḥalā‘iḳ
 Ki sensiñ Fāṭıma öñ baña lāḥıḳ
 189 Nisā‘-i mü‘minīn ü ehl-i cennet
 Ulusu oldıḡıñ yetmez mi ‘izzet
Ve lem yel‘an Yezīden ba‘de mevṭin
Sivā ‘l-miḳşāri fī ‘l-ıgrā ‘i gālī
 190 Yezīde öldiginden şoñra la‘net
 Virilmez şoñı meḥūldür al ibret
 191 Velī fī‘lin gören ehl-i nazarlar
 Didiler yaraşur aña beterler
 192 Hızır Beg naḳl ider Nūniyyesinde
 İşit ḥay sözini naḳş it diliñde
 193 Eger kāfir olan İblīse la‘net
 Virilmezse ‘iḳāb yoḳdur kıyāmet
 194 Yezīd İblīsden efsed olmayınca
 Anıñ la‘ninde icmā‘ olmayınca
 195 Sükūt efḍaldır ey yār olma la‘ān

- 196 Şavâbı bırakma elden olma ta'ân
Yezîd nefsiñ tururken il ne lâzım
Bu aķrebdir saña 'aķreb ne lâzım
Ve ĩmānũ 'l-muķallidĩ zũ 'tibārin
Bi-envā' i 'd-delā 'ilĩ ke 'n-niķālĩ
- 197 Efāzil iķre bu söz müsteneddir
Ki ĩmān-ı muķallid mu' teberdir
198 Nuķūş-ı ķātĩ' a ķoķ tĩĝ-i berrān
Bu yerde ķomadı ķekk ile iz' ān
Ve mā 'ōzrũn li-zĩ 'aķlin bi-cehlin
Bi-Hallāķĩ 'l-esāfilĩ vel-e'ālĩ
- 199 O kim bilmeye Hāyru'r-rāzĩķĩnĩ
Zemĩn ü āsumanĩn Hālĩķĩnĩ
200 Anĩn cehli degildir 'ōzr-i maĝfũr
Buña zāhib olubdur re'y-i cumhũr
Ve mā ĩmānũ şaķşĩn hāle ye 'sin
Bi-maķbũlin li-faķdĩ 'l-ĩmtiķālĩ
- 201 Daķi ĩmān-ı ye's olmadı maķbũl
Anĩn ĥũkmi bu veche oldı menķũl
202 **Tegargurda** bũtũn ehl-i ķekāvet
Gelũr ĩmāna ancak yok selāmet
Ve mā ef'ālũ ĥayrin fĩ ĥisābin
Mine 'l-ĩmānĩ mefrũda 'l-viķālĩ
- 203 Daķi a' māl-i mefrũzu 'l-viķālĩ
Şalāt ü şavm gibi ĥayru' l-fi'ālĩ
204 Yāķĩnen cũz' i ĩmān şaymadı bil
Cemĩ' i ehl-i sũnnet i' timād ķıl
205 'Amel ĩmānda dāķil olmaz ey cān
ĩmām-ı A' zām öyle ķıldı tibyān
Ve lā yukdā bi-kũfrĩn ve 'rtidādin
Bi-'ahrĩn ev bi-ķatlin ve 'ĥtizālĩ
- 206 Kebā'ir iķlese bir ehl-i sũnnet
Anĩn kũfrine ĥũkmetmez şerĩ'at
207 Zinā vũ ķatl ü ķāt' -ı ba'zĩ eczā
Bularla kāfir olmaz ķişı aķlā
208 Velākin 'āķĩ vũ fāsiķ olur ol
Ĥudānĩn ĥiķmĩna lāyĩķ olur ol
Ve men yenvi 'rtidāden ba'de dehrĩn
Yeķĩr 'an dĩnĩ ĥaķķĩn ze 'nsilālĩ
- 209 Bir adam irtidāda ide niyyet
Yāķĩn kāfir olur bi-ķekk ü şũbhet
210 Olub rāh-ı hidāyetden mũba'ad
Ķalur ķāh-ı dālālet iķre sermed
Ve lafzu 'l-kũfri min ĝayri' tĩķādin

- Bi-ṭav' in raddūn dīnin bi 'ḡtifālī*
 211 Çü dilden lafza-i küfr ola cārī
 Degil cebr ile bil ki ihtiyārī
 212 Virir dīnin cehāletle o bāde
 Revāc-ı naḡd ü vaḡtini kesāde
 213 Meger kim eyleye tecdīd-i īmān
 Ki īmānını ibḡā ide Sübhān
Ve lā yuḡkem bi-kūfrin ḡāle sekrin
Bi-mā yehzī ve yelḡū bi 'rticālīn
 214 Kelām-ı küfr ü bātıl ide sekrān
 Anıñ küfrine ḡükm olunmaz ey cān
 215 Ki ḡāfildir ben ü sen kendisinden
 Ne lāzım geldigin bilmez sözinden
Ve mā 'l-ma' dūmū mer 'iyyen ve şey 'en
Le-fiḡihin lāḡe fī yūmni 'l-ḡilālī
 216 Te' alluḡ eylemez ru 'yet muḡaḡḡaḡ
 ' Adem ḡālindeki ma' dūma muḡlaḡ
 217 Anıñçün dinmez aña şey ' ne mer 'ī
 ' Ayāndır meh yüzünde işbu ma' nī
 218 Hilāl ḡable 'ṭ-ṭulū' ma' dūmdur pes
 Ne mer 'īdir ne şey 'dir sañā bu bes
Ve ḡayrānī 'l-mūkevveni lā ke-ıey 'in
Me' a 't-tekvīnī ḡuḡḡū li 'ktīḡālī
 219 Mūkevven ḡayr-i tekvīndir degil ' ayn
 ḡilāl-ı i' tizāldır ḡā 'ile şeyn
 220 Ki tekvīn na' tıdır ḡallāk-ı cānıñ
 Mūkevven vaḡfıdır ḡālḡ-ı cihānıñ
 221 ḡulaḡ ur diḡḡat it işbu söze sen
 Başıret sürmesin çek göziñe sen
Ve dūnyānā ḡadıḡūn ve 'l-heyūlā
'Adīmū 'l-kevni fe 'sma' bi 'ctizālī
 222 Cemī' -i ' ālem ü eczā ' -i dūnyā
 ḡamu ḡadıḡdürür pinḡān ü peydā
 223 Heyūlānıñ çü ma' dūm oldı levni
 Sen ol şüretten umma ' avn ü şavnı
 224 Heyūlā i' tibārından ḡüzer ḡıl
 Hüviyyet ' ālemine bir sefer ḡıl
 225 Göziñe görine ol nūr-ı lāḡūt
 Ki andan rüşen olmuḡdur bu nāsūt
Ve inne 's-suḡte rızḡun miḡle ḡillīn
Ve in yekrahū maḡālī küllü ḡālī
 226 ḡelāle nitekim rızḡdır didiler
 ḡarāma daḡi rızḡ ādın virdiler
 227 Faḡaṭ bil rızḡ ḡelā ise ḡisāb var

- Harâma hem hisâb u hem 'azâb var
 228 Bu sözi eylemez inkâr illâ
 O kim ola şerî' atdan müberrâ'
Ve li 'l-da' vâti te 'şirü belîgan
Ve kad yenfîhi aşhâbü 'd-dalâli
 229 Du'â'-yı hâlişin te'şir-i hâşşî
 Muhaqqakdır faқаt münkirdir 'âşî
 230 Eger emvât için itseñ taşadduk
 Ya Qur'an okusañ kılsañ terâfuk
 231 Ya itsen aña istiğfâr ü da' vât
 Ulaşır anlara bunca meşûbât
 232 Du'âdır gevher-i derc-i kabûliñ
 Du'âdır ahter-i burc-ı vuşûliñ
 233 Du'â eyvân-ı kudsiñ rehberidir
 Du'â cevelân-ı insiñ şehperidir
 234 Velî bilmek gerek da' vât ü maşşûl
 Hülûş ile gerek tâ ola maqbûl
Ve fi 'l-ecdâsi 'an tevîdî Rabbi
Se-yüblâ küllü şahşin bi 's-suâli
 235 Su'âl-i qabr kim râz nihândır
 Hudâdan kullarına imtihândır
 236 Sa'id olanlara mağz-ı keremdir
 Şakî olanlara 'ayn-ı elemidir
Ve li-küffâri ve 'l-fussâki yukdâ
'Azâbü 'l-qabri min sū 'i 'l-fi' âli
 237 'Azâb-ı qabr var küffâra ey cân
 Daği ba'zı 'uşât olur perisân
 238 Bi-lâ tevbe olan 'âşîye muṭlaḳ
 'Azâb vardır degil 'âşîye muṭlaḳ
 239 Velîkin Hâḳ kılar qâbrini cennet
 Olarñ kim olalar ehl-i tâ'at
Duḥûlū 'n-nâsi fi 'l-cennâti faẓlūn
Mine 'r-Raḥmâni yâ ehle 'l-emâli
 240 Na'îme girmesi ḥalkıñ 'atâdır
 Hudâdan kim o mu'tî-yi hüdâ'dır
 241 Şoḳar faẓliyle cennâta taḳîyi
 Daği 'adliyle nîrâna şakîyi
Hisâbü 'n-nâsi ba'de 'l-ba'si ḥaḳḳun
Fe-künū bi 't-taḥarruzi 'an vebâli
 242 Hisâb-ı ḥalk ba'du 'l-ba's ḥaḳdır
 Bu söze cümle 'âlem göz ḳulaḳdır
 243 Dilerseñ olasıñ pāk ü sebûkbâr
 Me'âşiden öziñi şakla ey yâr
Ve yu'tâ 'l-kütbü ba'den naḥve yümna

- Ecel geldikde çlür nerde ise
Leḳad elbestü liet-tevhîdi nazmen
Bedî' a 'ş-şekli ke 's-siḥri 'l-ḥelâli
- 261 Çün ilbâs eyledim tevḥîde ey yâr
 Libâs-ı nazmı taḥsîn itdi aḥyâr
- 262 Bedîu 'ş-şekli zîbâ siḥr-i mergûb
 Gibidir işbu nazm üslûbı maḥbûb
Yüselli 'l-ḳalbe ke 'l-büşrâ bi-ravḥin
Ve yuḥyi 'r-rûḥa ke 'l-mâ 'i 'z-zülâli
- 263 Bu manzûmemden envâ' -ı tesellî
 Bulur mü 'min dilinde çok tecellî
- 264 Şafâ-baḥş-ı dil ü büşrâ' -yı cândır
 Ḥayât-efzâ çün âb-ı revândır
Fe ḥudû fîhi ḥifẓan ve 'tikâden
Tenâlû cinse eşnâfi 'l-menâli
Ve kūnû 'avne hâzâ 'l-'abdi dehran
Bi-zikri 'l-ḥayri fî ḥâli 'btihâli
- 265 Bu deryâ içre çün ḡavvâş olasız
 'Acâ'ib ḥâş cevherler bulasız
- 266 Şu kim himmet idüben kıla ezber
 Ola tevḥîd ehli içre server
- 267 Dilerseñ iresiñ emn ü emâna
 Bumı ta' vîz kıl sen cism ü câna
- 268 Ulu himmet ki bu üftâde-i zâr
 Du' â-yı ḥayr ile añıla her bâr
- 269 Muḥakkak ḡâ'ibe ḡâ'ib du' âsı
 İcâbetce seri' dir olma nâsi
Le' alla 'llâhe ya' fûhü bi-faḍlin
Ve yu' fîhi 's-sa' âdete fî 'l-meâli
- 270 Ümîd-vârım ki ol luṭf issi Ḥazret
 Günâhın 'afv idüp vire sa' âdet
- 271 Neşâr ide daḥi dürlü 'aṭâyı
 Şefî' ide cemâl-i Muştafâyı
Ve innî 'd-dehre ed' ü kūnhe vüs' î
Li-men bi 'l-ḥayri yevmen ḳad de' âli
- 272 Beni her kim añup yâd eylerise
 Du' â' -yı ḥayr ile şâd eylerise
- 273 Derûnun rûşen itsün nûr-ı 'irfân
 Berûnun gülşen itsün nûr-ı Yezdân
- 274 Eyâ Feyyâz [u] Vehhâb-ı emânî
 Müyesser kıl baña emn ü emânı
- 275 Sa' id ü vaḥdet aşḥâbiyle yâr it
 Dü-'âlemde 'azîz ü behre-dâr it
- 276 Bu zulmânî vücûdumdan İlâhî

Halâş it göster eşyâ'yı kemâhî

Ve'l-ḥamdu li'llâhi 'ale't-tamâm fe-nes'elu'llâhe subḥānehu en-yerḥame'n-nâzım ve cemî-i meşâyihuna'l-kirâm ve âbâ'enâ ve eslâfenâ'l-feḥâm ve yaḥtem lenâ ve li eḥibbâ'enâ bi'l-ḥusni ve en-yerzuḡnâ maḡâme'l-esnâ me'a'n-nebiyyîne ve's-şiddîḡîne ve's-şuhedâ'i ve's-şâlihîne ve selâmun 'ale'l-murselîn ve'l-ḥamdu li'llâhi Rabbi'l-'âlemîn

- 277 ' İnâyât-ı kirâm oldu vesile
Vücûda geldi bu ra' nâ risâle
278 Hüner-mend-i zamân Şehrî Efendi
Ol iḡlîm-i kemâliñ şehre-bendi
279 Bunuñ tab' ı ḡuşuşunda be-ḡâyet
Fedâ-kârâne kıldı bezl-i himmet
280 İlâhî sa'yini meşḡûr eyle
Hemişe sa'yini mesrûr eyle
281 O şâḡib-i ḡayrı ey ma'bûd-ı ekber
İki dünyâda kıl iḡsâna mazḡhar
282 Bu nüshâ dehrde oldıḡca bâḡî
Ola bâḡî ilâ yevmi't-telâḡî

Sonuç

Dinin temel ilke ve kaideleri demek olan akâidin topluma öğretilmesinin zaruret arz etmesine istinaden Osmanlı ilim geleneğinde akâide dair çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu eserler ekseriyetle mensur olmakla beraber, itikâdî hususların öğrenilmesi ve ezberlenmesinde kolaylık sağlamak amacıyla manzum akâidnâmeler de yazılmıştır. Manzum akâidnâme türünde verilen eserler, telif ve tercüme eserler olarak tasnif edilmiştir. Özellikle manzum tercüme geleneğinin teşekkülünde İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin *el-Fıḡhu'l-Ekber* ve *el-Vasiyye*, Hızır Bey'in *Kasîde-i Nûniyye*, Birgivi'nin *Vasiyetnâme*, Molla Câmî'nin *İtikadnâme* ve El-Üşî'nin *Kasîde-i Emâlî* adlı eserlerinin kurucu metin oldukları ve tercüme eserlere esas teşkil ettikleri görülmüştür. Türk İslam edebiyatı sahasında eser veren şairler; mevlid, kırk hadis, maktel vb. dinî türler kadar olmasa da dinî-didaktik edebiyatımızın ürünlerinden olan akâidnâmelere rağbet etmişlerdir. Arap, Türk ve Fars edebiyatlarında yazılan akâidnâmeler mukayese edildiğinde, ilk örnekleri her ne kadar Arap edebiyatında verilmiş olsa da akâidnâmelere Osmanlı edebî sahasında daha fazla önem atfedilmiştir. Şairler, manzum akâidnâme kaleme alırken şiirdeki kudretlerini ve maharetlerini ortaya koyma gibi bir endişe taşımamışlar, eserlerini sanatsal kaygılardan ziyade topluma İslâm akâidini öğretme gayesiyle yazmışlardır.

Manzum akâidnâme türünün Türk İslâm edebiyatı sahasındaki son örneklerinde biri de el-Üşî'nin *Kasîde-i Emâlî*'sine Yanyalı Hâfız Refî' Efendi tarafından yapılan *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi* adlı manzum tercümedir. Refî' Efendi, Sultan Abdülaziz ile II. Abdülhamid Han'ın padişahlıkları döneminde Mekteb-i Sultânî'de görev yapmış bir muallim, Nakşibendiyye tekkesinde tasavvufî faaliyetler icra etmiş bir sufi; tecvid, dilbilgisi, edebiyat ve tasavvuf sahaslarında eser vermiş bir müelliftir. Refî' Efendi, en önemli eserlerinden olan *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi*'ni diğer akâidnâme şairleri gibi sanatsal endişelerle değil, Müslüman topluma, özellikle de Mekteb-i Sultânî'de okuyan Müslüman talebelere İslâm akâidini öğretme gayesiyle yazmıştır. Muhtevası incelendiğinde eserin, İzzî'nin *Manzum Kasîde-i Emâlî Tercümesi* üzerine bina edildiği tespit edilmiştir. Bu çalışma ile Refî' Efendi'nin ilmî, edebî ve tasavvufî faaliyetleriyle yaşadığı dönemin önemli simalarından biri olduğu, *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi*'nin de akâidnâme geleneğinin günümüze ulaşan önemli örnekleri arasında bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışma, özelde

Yanyalı Hâfız Refî' Efendi, genel olarak ise dinî-didaktik edebiyatın önemli türlerinden olan manzum akâidnâmeler ile ilgili araştırmalara katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akçay, A.İ. (2011). *Türk edebiyatında manzum akâidnâmeler: inceleme metin*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Akyüz, Y. (2000). Resimli ilk Türkçe alfabe ve okuma kitabımız ve Türk eğitim tarihindeki önemi. *Millî Eğitim Dergisi* (147), 3-9.
- Arpaguş, H. K. (2016). Osmanlı geleneksel İslâm'ının temel kaynakları: ilmihâl ve akâid eserleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14(28), 327-376.
- Er, H. (2003). Bir eğitim kurumu olan Eyüp'te Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (11), 139-150.
- Gök, T. (2017). Şârihin manzum tercümesi: Şem'î'nin Terceme-i Kasîde-i Emâlî'si. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (10), 171-204.
- İlhan, M. (2016). *Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe tercümeleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Karaağaç, H. (2016). Osmanlı'dan bugüne manzûm akâid risâleleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14(28), 99-118.
- Karaman, H. (2019). *Feyzî-i Kelevî'nin Rûhu'n-Nüfûs adlı eseri inceleme metin*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kılavuz, A. S. (1989). Akâid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 2, ss. 212-216). TDV Yayınları.
- Kiel, M. (2013). Yanya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 43, ss. 317-321). TDV Yayınları.
- Kürkçüoğlu, K. E. (1954). Lâmiyye-i Kelâmiyye. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(1-2), 1-21.
- Özevarlı, M. S. (1995). el-Emâlî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 11, ss. 70-72). TDV Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (2008). *Sicill-i Osmani zeyli son devir Osmanlı meşhurları ansiklopedisi*. (haz. Mustafa Keskin). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Piku, A. (2020). *Osmanlı döneminde Arnavut asıllı müelliflerin Kur'an ilimleri ve tefsir alanındaki çalışmaları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Tâhir, B. M. (1975). *Osmanlı müellifleri*. (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen). Meral Yayınevi.
- Toprak, M. S. (2006). Ali b. Osman Siraceddin el-Ûşî: hayatı ve eserleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (23), 65-86.
- Yaltkaya, M. Ş. (1932). Türk kelimcileri. *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 5(23), 1-19.